

*George ENACHE **

**LEGEA PENTRU REGIMUL GENERAL AL CULTELOR DIN 1928 ȘI
DECRETUL 177 DIN 4 AUGUST 1948. PRIVIRE COMPARATIVĂ**

**A Comparative Analysis of the Law Regulating Religions of 1928 and Decree 177
of the 4th of August 1948**

Abstract: Decree 177 of the 4th of August 1948 was the law that represented the foundation of the legislation which regulated the activity of religions and cults in Romania throughout the communist period. Due to this, Decree 177 is always mentioned in every analysis of the relationship between church and state in communist Romania.

Unfortunately, no serious analysis of the text of the decree has been written until now. Many authors simply enumerated the stipulations of the text or focused on irrelevant aspects of the decree.

It should be emphasized that the new Romanian legislation regarding religions and cults did not emulate the Soviet legislation, but rather it reinterpreted the older Romanian legislation from the Interwar Period. This can be proven by closely analyzing the text of Decree 177 and comparing it to the text of the 1928 Law which regulated cults and religions. By doing this, we can easily see how the communist authorities reinterpreted the "bourgeois" legislation by seeing the relationship between church and state in a new light, but, at the same time, giving the appearance of continuing the same legislation.

Keywords: Romania, communism, religions, Decree 177/1948

*

Decretul 177 din 4 august 1948¹, asupra căruia vom insista în rândurile care urmează, era menit să înlocuiască Legea pentru regimul general al cultelor din 1928. *De jure*, acest decret a fost abrogat abia în anul 2006, odată cu adoptarea Legii nr.

* Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați; geo.enache@gmail.com.

¹ Publicat în „Monitorul Oficial” din 30.08. 1948.

489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor². Anumite prevederi ale sale au fost modificate de-a lungul timpului, alte prevederi, după 1989, au fost practic ignorate, cert este că acest decret a constituit baza legislativă de reglementare a raporturilor stat-biserică în România de-a lungul întregii perioade comuniste, dar și o bună bucată de vreme după aceea. Din acest motiv, niciun istoric preocupat de relațiile stat-biserică din perioada comunistă nu-l poate ignora.

Din păcate, majoritatea autorilor s-au mulțumit să enumere, pur și simplu, prevederile legii, fără a întreprinde o analiză de profunzime, care să pună în evidență contextul istoric în care decretul a fost elaborat, sursele de inspirație, modul în care el a fost perceput, justificat sau combătut. În lipsa unei asemenea analize, există pericolul unei înțelegeri deficitare a prevederilor și semnificațiilor decretului 177, prin insistența asupra unor elemente care în realitate au fost lipsite de semnificație sau prin semnalarea ca noutate a unor aspecte care, în realitate, nu erau câtuși de puțin noi³.

Ceea ce surprinde în primă instanță, atunci când analizăm textul Decretului 177, sunt diferențele majore comparativ cu legislația sovietică⁴. Pe de altă parte, în spatele ambelor legislații stă aceeași filozofie. Acest aspect poate fi mai bine înțeles dacă avem în vedere un text scris de Stanciu Stoian, ministru al Cultelor la data elaborării decretului. Acest text este relativ ușor accesibil (a fost publicat într-o broșură în 1949, intitulată *Culte religioase în Republica Populară Română*), însă nici el nu a fost bine valorificat de către istorici. Din acest motiv, am ales să reproducem acest document în întregime, dar nu varianta finală, tipărită, ci un „draft” care s-a păstrat în arhivele Comitetului Central al Partidului Comunist Român⁵.

Lectura acestui text vine să arate încă o dată preocuparea comuniștilor români de a demonstra opiniei publice contemporane că nu erau o forță „parașutată” în țară de o putere străină, ci accesul lor la putere reprezenta un fapt firesc, rezultat

² Art. 51 din Legea 489, publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 11/8.01.2007 (<http://patriarhia.ro/legea-nr-489-2006-privind-libertatea-religioasa-si-regimul-general-al-cultelor-539.html>, Internet).

³ O situație similară a existat când a fost luată în discuție situația monahismului ortodox din România în perioada comunistă (vezi George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Editura Partener, Galați, 2009).

⁴ Vezi Walter Kolarz, *Religion in the Soviet Union*, MacMillan, 1962; Christel Lane, *Christian Religion in the Soviet Union. A Sociological Study*, George Allen & Unwin, 1978; Vladimir Gsovski, *Church and State behind the Iron Curtain. Czechoslovakia, Hungary, Poland, Romania with an introduction on the Soviet Union*, Praeger Publishers, Inc., New York, 1955; Pedro Ramet, *Cross and Commissar. The Politics of Religion in Eastern Europe and the USSR*, Indiana University Press, 1987; John Anderson, *Religion, State and Politics in the Soviet Union and the Successor States, 1953-1993*, Cambridge University Press, 1994.

⁵ ANIC, fond CC al PCR, secția Administrativ-Politică, dosar nr. 50/1948, f. 1-37.

al unei evoluții istorice naturale. De asemenea, eforturile pe care aceștia le fac pentru a modifica vechea legislație trebuiau privite nu ca un import al unor rânduieli străine, ci răspunsuri pragmatice la nevoile de dezvoltare ale societății românești.

Textul lui Stanciu Stoian este o amplă incursiune critică în istoria raporturilor stat-culte religioase din România de după 1918. Multe din observațiile ministrului Cultelor nu sunt fără temei, unele putând fi asumate drept concluzii pertinente și de istoricii de azi. Principiul asumat de ministru și pe baza căruia el analizează raporturile biserică-stat este separația reală dintre stat și biserică.

Dacă acceptăm argumentația lui Stanciu Stoian, putem considera că legea din 1948 reprezintă culmea modernității românești în domeniul religios, prin cultivarea celui mai deplin spirit laic, fără niciun compromis, prin proclamarea deplinei libertăți de conștiință⁶ și prin tratarea relațiilor biserică-stat într-un mod pur pragmatic, ca între oricare alte instituții ale statului. Efortul discursiv al ministrului Stoian se concentrează pe sublinierea faptului că noile prevederi din 1948 ar fi de fapt mult mai în avantajul cultelor religioase decât cele stipulate în 1928, motivul principal fiind libertatea mult mai mare pe care cultele religioase o dobândesc în raport cu statul.

Din perspectiva noastră, legea din 1928 era preocupată în primul rând să valorifice religia ca factor de unitate și stabilitate a României abia unificate, încercând să armonizeze o mulțime de factori și elemente destul de greu de armonizat. Legea din 1948 este interesată, din contra, să evite un rol prea mare pentru religie în viața statului și, contrar celor afirmate de Stanciu Stoian, perfecționează o serie de mecanisme care permit statului un amestec mai mare în viața bisericească. Aceste mecanisme sunt inspirate din vechea lege, constituind unul din elementele de continuitate cu „vechiul regim”. De altfel, legea a fost concepută împreună cu o echipă de specialiști care au avut responsabilități importante și înainte de 1945 și care au acceptat să colaboreze cu noul regim, iar acești specialiști au reușit să atingă obiectivul comunist: o lege nouă, dar care să pară că este produsul unei evoluții autohtone⁷.

Ceea ce deosebește limpede legea din 1948 în raport cu cea din 1928 este efortul de aducere la un numitor comun al tuturor cultelor, care sunt în mod evident subordonate puterii de stat. Pentru a permite această uniformizare, legea din 1948 are o serie de prevederi care nu se regăsesc în cea din 1928, care vor fi exploatate pentru a da o înfățișare legală desființării Bisericii Greco-Catolice.

⁶ Vezi în acest sens articolele 1, 3, 4, 5.

⁷ Vezi George Enache, *Strategii de infiltrare și atragere la colaborare a cultelor religioase elaborate de autoritățile procomuniste din România în perioada 1945-1948, cu o privire specială asupra cazului Bisericii Ortodoxe Române*, în „Caietele CNSAS”, an.1, nr. 1 (2008), p. 53-93.

În articolul 1 din Legea din 1928 se spuneau următoarele: „Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu atinge ordinea publică, bunele moravuri și legile sale de organizare” în timp ce în cea din 1948 se spunea așa: „Statul garantează libertatea conștiinței și libertatea religioasă pe tot cuprinsul Republicii Populare Române. Oricine poate să aparțină oricărei religii sau să îmbrățișeze orice credință religioasă dacă exercițiul ei nu contravine Constituției, securității și ordinii publice sau bunelor moravuri”. Se observă tușa specifică unei societăți eminentemente laice, care asigură deopotrivă libertatea de a crede sau de a nu crede. Iese în evidență acel „dacă” care condiționa apartenența unei persoane la o credință religioasă, fapt care a fost interpretat drept un mijloc de intruziune a statului în viața religioasă. Însă legea din 1928 prevedea suficiente mecanisme de amestec al statului în viața religioasă, dar acolo se făcea distincție clară între „culte”, care la rândul lor erau împărțite în „culte istorice” și „culte noi”, și așa numitele „asociațiuni religioase”. Acestea din urmă erau supuse unor măsuri drastice de control, pentru a se vedea dacă ele ar propaga „doctrine de natură a aduce atingere legilor de organizare ale statului și instituțiilor sale și care prin practicile lor rituale contravin bunelor moravuri și ordinii publice” (art. 24). Cu greu acestea puteau să acceadă la stadiul de cult, nivel care însemna, din perspectiva statului, „disciplinarea” și manifestarea loialității față de statul român a respectivei grupări religioase. Prin urmare, când se vorbea de „cult” în articolul 1 din legea din 1928, se făcea referire la acele culte recunoscute de stat, pentru care era evident că „exercițiul lor nu atinge ordinea publică, bunele moravuri și legile sale de organizare”. Mai ales, așa numitele „culte istorice” beneficiau de un statut aparte, în virtutea rolului jucat de ele în viața societății românești de-a lungul timpului.

În Legea din 1948 aceste diferențe dispar, unica sintagmă fiind cea de „cult religios”. Faptul reprezenta mai mult decât o modificare de limbaj. Era un semn că nu mai există diferențe între culte, că un „cult istoric” nu se putea bucura în mod aprioric de drepturi, ci toate cultele, deopotrivă, trebuiau să treacă prin proba fidelității față de stat, să se „reacrediteze”⁸.

Pentru a scoate în evidență drepturile pe care urmau să le aibă cultele în Republica Populară Română, legea din 1948 marca o secțiune specială intitulată „Despre libertatea organizării cultelor”, în care se afirmă următoarele: „Culte religioase se vor organiza după norme proprii, conform învățăturilor, canoanelor și tradițiilor lor, putând organiza potrivit aceluiași norme, așezăminte, asociațiuni,

⁸ Vezi articolul 6. Acesta seamănă cu articolul 22 din Legea din 1928, care se referea, însă, la cultele care urmau să fie recunoscute.

ordine și congregațiuni”⁹. Aceste lucruri nu erau bine conturate în legea din 1928, fiind mai degrabă subînțelese.

Urma o nouă secțiune, denumită „Raporturile dintre stat și cultele religioase”, care cuprindea prevederi din secțiunea similară din legea din 1928, dar și prevederi pe care legiuitorul interbelic considerase oportun să le plaseze în alte secțiuni ale legii. Articolele 10 și 12 precizau două chestiuni care în vechea lege erau subînțelese. În articolul 10 se prevedea: „Credincioșii tuturor cultelor religioase sunt obligați a se supune legilor țării, a depune jurământul în forma și în cazurile prevăzute de lege și a face înscrierea actelor de stare civilă la oficiile de stare civilă în termen legal”. În mod normal, în calitate de cetățean al statului român, o persoană avea anumite obligații față de stat, dar puterea politică, preocupată să smulgă cât mai multe asemenea declarații de fidelitate, a obligat prin această lege cetățenii României ca și în calitatea lor de credincioși să nu se depărteze de la cerințele statului, textul legii responsabilizând, în mod implicit, și pe șefii cultelor respective, care trebuiau să vegheze asupra credincioșilor pentru ca aceștia să nu iasă din cadrele trasate.

În ceea ce privește articolul 12, acesta prescria tuturor cultelor recunoscute „să aibă organizație centrală, care să reprezinte cultul, indiferent de numărul credincioșilor săi”. Încercări de acest gen existaseră și în perioada interbelică, dar în anumite cazuri, din cauza condițiilor istorice, acestea eșuaseră. Acum, fără a se mai împiedica în amănunte, puterea politică a forțat culte precum cel iudaic sau denominațiile neoprotestante să se unifice și să creeze o organizație centrală, interesul puterii în acest sens fiind limpede, anume să existe un vehicul eficient de influențare și control asupra cultelor și a vieții religioase în general, care să poată fi în același timp tras la răspundere în caz de nevoie.

Articolele 13 și 14 vor stârni controverse aprige, deși în general acestea reprezentau adaptări ale legii din 1928:

Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor	Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase
Art. 22 Culte noi pot fi recunoscute în stat dacă confesiunea și principiile lor religioase și morale nu vor fi potrivnice ordinii publice, bunelor moravuri și legilor țării și dacă sistemul lor de organizare, conducere și administrare	Art. 13 Cultele religioase pentru a putea să se organizeze și să funcționeze, vor trebui să fie recunoscute prin decret al prezidiului Marii Adunări Naționale, dat la propunerea Guvernului, în urma recomandării Ministrului Cultelor.

⁹ Articolul 7.

<p>va fi în conformitate cu dispozițiunile legii de față.</p> <p>Pentru obținerea recunoașterii, ele vor trebui să prezinte Ministerului Cultelor un statut, cuprinzând confesiunea de credință, principiile religioase morale și sistemul de organizare, conducere și administrare, care statut, după ce va fi examinat de Ministerul Cultelor, va fi supus aprobării Corpurilor Legiuitoare. Recunoașterea dată unui cult poate fi revocată, pe aceeași cale, dacă organele, corporațiile și membrii săi contravin în mod fățiș dispozițiunilor acestei legi și ale statutului aprobat.</p>	<p>În cazuri bine motivate, se va putea retrage recunoașterea în același mod.</p> <p>Art. 14 În vederea recunoașterii, fiecare cult religios va înainta, prin Ministerul Cultelor, spre examinare și aprobare, statutul său de organizare și funcționare, cuprinzând sistemul de organizare, conducere și administrare, însoțit de mărturisirea de credință respectivă.</p>
---	---

Lăsând la o parte formularea echivocă din finalul articolului 13, se poate observa din nou ideea „reacreditării” tuturor cultelor religioase din România și refuzul de a lua în considerație trecutul „istoric” al unora, dispărând sintagma de „culte noi”.

O altă chestiune deosebit de importantă în cuprinsul legii era modalitatea concretă prin care statul își exercita controlul asupra cultelor. Iată cum se prezenta acest aspect în cuprinsul celor două legi:

<p>Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor</p>	<p>Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase</p>
<p>Art. 25 Statul are asupra tuturor cultelor dreptul de supraveghere și control, care se va exercita prin Ministerul Cultelor. Autoritățile tuturor cultelor sunt datoare să trimită și să dea acestui minister sau delegaților săi autorizați orice acte oficiale și orice informație li s-ar cere.</p> <p>Art. 26 Toate instrucțiunile și ordinele de interes obștesc, date de autoritățile cultelor slujitorilor sau credincioșilor lor, se vor aduce în același timp și la cunoștința Ministerului Cultelor.</p>	<p>Art. 24 Cultele religioase pot ține congrese sau adunări generale cu aprobarea Ministerului Cultelor, iar conferințele și consfăturile locale (adunări eparhiale, protopopești), cu aprobarea autorităților respective.</p> <p>Art. 25 Ministerul Cultelor va putea suspenda orice hotărâri, instrucțiuni sau ordonanțe, precum și ordine cu caracter administrativ-bisericesc, cultural, educativ, filantropic sau fundațional, care ar contraveni statutelor de</p>

Acesta va interzice executarea instrucțiunilor și ordinelor care sunt contrare ordinii publice, bunelor moravuri, legilor în vigoare și siguranței statului.	organizare ale cultului respectiv, actelor de fundațiune, actelor de constituire, securității și ordinii publice sau bunelor moravuri. Pastoralele și circulările de interes general vor fi comunicate în timp util Ministerului Cultelor.
--	---

Se observă renunțarea la afirmarea explicită a dreptului de supraveghere și control al statului în legea din 1948, acest drept fiind considerat ca expresie a unor timpuri „revolute”, a constituționalismului liberal, când statul întreținea relații strânse cu Biserica, controlând-o¹⁰. Textul din 1948 se mulțumește să enumere domeniile în care statul putea interveni în activitatea cultelor, în esență aceleași ca și în cazul legii din 1928, aceste prevederi fiind interpretate și folosite pentru ca statul să exercite o influență cât mai mare. Pentru ca să existe o evidență cât mai clară a credincioșilor, care se va dovedi extrem de utilă în aplicarea măsurilor represive, legea din 1948 preciza: „Părțile componente locale ale cultelor religioase recunoscute, precum comunități, parohii, unități, grupe, vor trebui să fie înscrise într-un registru special al primăriei respective, cu arătarea nominală a organelor de conducere și control și cu indicarea numerică a membrilor care fac parte din ele” (art. 17).

Un aspect în care s-au făcut modificări majore a fost organizarea eparhiilor, pornindu-se de la disputele care au avut loc în perioada interbelică, referitoare la raportul dintre numărul de eparhii și numărul de credincioși, considerându-se că din această perspectivă Biserica Ortodoxă era dezavantajată¹¹. În legea din 1928 se spunea atât: „Culte nu pot crea eparhii (dieceze, superintendenții etc.), peste cele existente în momentul promulgării legii de față și nici nu pot schimba titulatura, întinderea și sediul vreunei eparhii decât cu aprobarea guvernului, dată prin lege specială” (art. 28). Legea din 1948 aducea la un numitor comun organizarea bisericească din România prin următoarele prevederi: „Culte religioase, ca organizații eparhiale, pot avea un număr de eparhii în raport cu numărul total al credincioșilor. Pentru crearea și funcționarea de eparhii (dieceze, superintendențe), se vor socoti în medie 750.000 de credincioși de fiecare eparhie. Delimitarea eparhiilor și repartizarea credincioșilor pe eparhii se vor face de către organele statutare ale cultului respectiv și se va confirma printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea ministrului cultelor” (art. 22). Prevederile urmau

¹⁰ Vezi Anexa.

¹¹ *Ibidem*.

să intre imediat în vigoare, constituind baza legislativă pentru ca autoritățile să opereze schimbări radicale de organizare bisericească, prin care se putea limita inclusiv numărul de episcopi, eliminându-se astfel un potențial pericol.

De altfel, șefii cultelor, dat fiind rolul lor deosebit, au constituit o problemă care a preocupat pe legislatorii din 1928 și din 1948, deopotrivă. Rezolvarea a fost însă sensibil diferită:

Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor	Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase
<p>Art. 10 Membrii clerului, ai organelor de conducere și funcționarii de orice categorie ai cultelor și instituțiilor lor trebuie să fie cetățeni români, care se bucură de toate drepturile civile și politice și care nu au fost condamnați prin sentință definitivă pentru crime contra bunelor moravuri și contra siguranței statului și, în genere, pentru orice faptă care ar atrage interdicțiune corecțională. În mod excepțional, Ministerul Cultelor poate admite ca membri ai clerului și cetățeni străini, însă pentru un timp limitat și numai în cazul când existența sau funcționarea unei comunități religioase ar fi periclitată prin încetarea serviciului religios.</p> <p>Art. 27 Șefii cultelor (mitropoliții, episcopii, superintendenții etc.), aleși sau numiți în conformitate cu statutele lor de organizare, nu vor fi recunoscuți și introduși în funcțiune decât după aprobarea Majestății Sale, Regelui, dată pe baza recomandării Ministerului Cultelor și după depunerea jurământului de fidelitate către Suveran și de supunere față de Constituție și legile țării.</p>	<p>Art. 20 Șefii cultelor, ierarhii și în general întregul personal din serviciul cultelor, trebuie să fie cetățeni români, bucurându-se de deplinătatea exercițiului drepturilor civile și politice.</p> <p>Art. 21 Șefii cultelor, precum și mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, superintendenții, administratorii apostolici, vicarii-administrativi și alții, având funcțiuni asemănătoare, aleși sau numiți în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective, nu vor fi recunoscuți în funcțiune decât în baza aprobării Prezidiului Marii Adunări Naționale, dată prin decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării Ministerului Cultelor. Înainte de intrarea în funcțiune, toți aceștia vor depune jurământul de credință în fața ministrului cultelor.</p>

Interdicția de a mai exista personal bisericesc care să nu provină din rândurile cetățenilor români va fi de mare ajutor în anii care vor urma pentru expulzarea unor persoane străine implicate în viața religioasă a comunităților catolice și neoprotestante din România. În plus, textul jurământului pe care reprezentanții cultelor fuseseră obligați să-l depună față de guvernul „democrat popular” până la 30 martie 1948¹² a fost ușor modificat, prin adăugarea unei precizări care lipsea în textul vechi: „Jur **că nu voi îngădui subalternilor mei să întreprindă și să ia parte** (text adăugat, n.n.) și nici eu nu voi întreprinde și nu voi lua parte la nici o acțiune de natură a aduce atingere ordinii publice și integrității RPR” (art. 21). Coroborate cu cele arătate mai sus, se poate observa încă o dată ce responsabilitate urma să cadă pe umerii ierarhilor, care erau obligați să supravegheze acțiunile subordonaților, ba chiar și a credincioșilor, fiind transformați în adevărați polițiști ai propriului cult. Evident că pentru a fi recunoscuți de autoritățile comuniste, ierarhii trebuiau să depună acest jurământ, care-i împărțea între obligația de a-l ține, pe de-o parte, și de a apăra pe cei din turma sa, pe de altă parte.

Un alt punct important în cadrul legii îl constituia sursele de venit ale cultelor. Din această perspectivă, cele două legi cunosc diferențe semnificative. Dacă legea din 1928 punea accentul pe veniturile proprii ale cultelor, evoluția istorică din epoca interbelică¹³ și politica guvernului comunist de a face cultele cât mai dependente de banul public vor conduce spre privilegierea veniturilor provenite de la stat. Nici nu se putea altfel, dacă avem în vedere că inițiativa privată era descurajată, iar proprietatea de stat urma să dețină preeminența. Prevederile celor două legi în domeniul amintit arată astfel:

Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor	Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase
Art. 29 Cheltuielile pentru întreținerea cultelor și instituțiilor lor se vor acoperi în primul rând din mijloacele proprii ale cultelor, create și administrate în conformitate cu statutul lor de organizare.	Art. 30 Cultele religioase, diferitele lor părți componente, așezămintele, asociațiunile, ordinele și congregațiunile vor avea bugete proprii, cu arătarea veniturilor și cheltuielilor. Aceste bugete sunt supuse controlului Ministerului Cultelor. Bugetele și
Art. 30 Cultele pot impune	

¹² Vezi George Enache, *Depunerea jurământului față de statul „democrat popular” de către cultele religioase în anul 1948*, în „Analele Universității Dunărea de Jos din Galați – seria 19 – Istorie”, tom VII, 2008, p. 183-196.

¹³ Vezi idem, *Biserică – societate – națiune - stat în România interbelică. I. Explorări în orizont liberal*, în “Revista Teologică”, no. 2/2010, p. 188-189.

<p>credincioșilor lor contribuțiuni pentru scopurile arătate în articolul precedent. Aceste contribuțiuni vor putea fi încasate și prin organele fiscale ale statului, dar numai pentru instituțiunile și exigențele bisericesti și culturale existente în momentul promulgării legii de față și în condițiunile stabilite, prevăzute în regulamentul de aplicare al legii.</p> <p>Datele privitoare la aceste contribuțiuni se vor ține la dispozițiunea Ministrului Cultelor și Ministrului Finanțelor, pentru a se putea cerceta dacă cultele s-au conformat dispozițiunilor cuprinse în acest articol. Pentru încasarea prin organele fiscale ale statului a eventualelor contribuțiuni impuse pentru noi instituțiuni și exigențe, cultele vor trebui să obțină aprobarea prealabilă a Ministerului Cultelor și a Ministerului Finanțelor.</p> <p>Art. 31 Ajutoarele pe care statul le va acorda diferitelor culte vor fi în raport cu numărul credincioșilor români ai lor față de populația totală a țării, cu situația materială a cultelor respective și cu nevoile lor reale.</p> <p>Aceste ajutoare vor fi date pentru acoperirea nevoilor lor pentru necesități specifice și constatate că ar depăși veniturile ce au și niciodată sub formă de sume globale.</p> <p>Ele vor putea fi retrase sau suspendate de Ministerul Cultelor celor vinovați pentru agitațiuni împotriva ordinii și siguranței statului și pentru violarea dispozițiunilor acestei legi.</p> <p>Art. 32 Completarea veniturilor clerului</p>	<p>gestiunile organelor și instituțiunilor centrale, ale centrelor eparhiale și ale așezămintelor lor, se aprobă, se verifică și se descarcă de Ministerul Cultelor.</p> <p>Art. 31 Cheltuielile pentru întreținerea cultelor religioase și a nevoilor lor, pot fi acoperite și din contribuțiuni consimțite de credincioși.</p> <p>Art. 32 Subvenții acordate de stat vor fi contabilizate și controlate, conform legii contabilității publice.</p> <p>Art. 33 Contravenirea la legile care privesc ordinea democratică a RPR poate atrage, în total sau în parte, retragerea subvențiilor acordate de stat. Deservenții cultelor, care au atitudini antidemocratice, vor putea fi înlăturați temporar sau definitiv de la salarizarea acordată de stat.</p> <p>Art. 34 salarizarea personalului cultelor religioase se va face conform normelor generale în vigoare.</p>
--	--

<p>și plata funcționarilor cultelor se face după norme generale stabilite prin lege și în armonizare cu salariile funcționarilor publici.</p> <p>Art. 33 Pentru a putea obține ajutor de la stat în scopul susținerii clerului slujitor, parohiile sau comunitățile ce se vor înființa de aici înainte trebuie să aibă cel puțin 400 familii în comunele urbane și 200 în comunele rurale. În cazuri bine motivate se vor ajuta și parohii sau comunități cu un număr mai mic de familii.</p> <p>Art. 34 Cultele care primesc ajutor de la stat vor ține conturile de venituri și cheltuieli la dispoziția Ministerului Cultelor, care va controla dacă sumele acordate au fost întrebuințate potrivit destinațiunii lor și cu respectarea legii contabilității publice privitoare la instituțiile cu caracter autonom...</p> <p>Art. 35 Toate numirile membrilor clerului și funcționarilor de orice categorie ai cultelor în posturi subvenționate de stat vor trebui să fie comunicate Ministerului Cultelor.</p>	
--	--

După cum se poate observa, legea românească era în acest domeniu net diferită de legislația sovietică, care lăsa salarizarea clerului exclusiv în sarcina credincioșilor¹⁴. Era de altfel firesc ca acest lucru să fie prevăzut în lege, dacă avem în vedere că salarizarea clerului a fost promisă solemn, în mod public, de către liderii comuniști, cu diferite ocazii¹⁵. Cu toate „rateurile” pe care le-a dat, această prevedere a constituit, în condițiile în care salariul de la stat devenea esențial pentru existența preotului, una din cele mai eficiente metode de constrângere a acestuia. În

¹⁴ Vezi Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, traducere de Cătălin Lazurca, Editura Anastasia, București, 1996, p. 105-107.

¹⁵ Vezi Anexa.

aceiași timp, se elimină din textul legii conotațiile „naționaliste” din perioada interbelică, când s-a căutat consolidarea elementului românesc.

Printre punctele esențiale ale legii din 1948 s-au numărat cele referitoare la patrimoniul cultelor, care au fost elaborate astfel încât să ajute la desființarea mai ușoară a unui cult „ostil”. Comparativ, prevederile celor două legi în domeniul patrimonial se prezintă așa:

Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor	Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase
<p>Art. 11 Organizațiile cultelor istorice, create și reprezentate în conformitate cu sistemul lor de organizare și prevăzute în statute (comunitățile, parohiile, protopopiatele, mănăstirile, capitulele, episcopiile, arhiepiscopiile, mitropoliile etc.) sunt persoane juridice.</p> <p>Art. 37 Avera cultelor dispărute revine de drept statului.</p> <p>Art. 38. Instituțiunea patronatului cu drepturile și obligațiunile de orice categorie este și rămâne desființată fără nici o indemnizare.</p> <p>Art. 39 Situația juridică (titlul de proprietate) a imobilelor (biserici, case parohiale și dependințe) și bunurilor bisericești care până la promulgarea acestei lei erau patronate se va verifica și eventual rectifica în cărțile funduare după următoarele principii:</p> <p>a. Dacă se constată, cu ocazia verificării, că aceste imobile și bunuri aparțin comunităților bisericești locale, ele rămân în deplina lor proprietate și posesiune.</p> <p>b. Dacă se constată că aparțin patronului – fie acesta stat sau instituțiune a sa (județ, comună, etc.), fie particular – ele rămân în</p>	<p>Art. 28 Cultele religioase recunoscute sunt persoane juridice. Sunt persoane juridice și părțile lor componente locale, care au numărul legal de membri prevăzut de legea persoanelor juridice, precum și așezămintele, asociațiunile, ordinele și congregațiunile prevăzute în statutele lor de organizare, dacă acestea din urmă s-au conformat dispozițiilor legii persoanelor juridice.</p> <p>Art. 29 Bunurile mobile și imobile ale cultelor religioase, ale diferitelor părți constitutive, așezămintelor, asociațiunilor, ordinelor și congregațiunilor, vor fi inventariate de organele lor statutare. Organele centrale ale cultelor religioase vor comunica toate datele cu privire la aceste inventare Ministerului Cultelor, pentru exercitarea dreptului de verificare și control.</p> <p>Art. 35 Instituția patronatului, privind bunuri personale provenite de la persoane sau instituții private de orice categorie, rămâne desființată.</p> <p>Art. 36 Avera cultelor dispărute sau a căror recunoaștere a fost restrânsă aparține de drept Statului.</p> <p>Art. 37 Dacă cel puțin 10% din numărul credincioșilor comunității locale trec la</p>

<p>proprietatea acestora, dar în posesiunea comunităților locale;</p> <p>c. Dacă patronul particular, care deține un drept de patronat personal, a dispărut, dreptul de proprietate al imobilelor și bunurilor trece asupra statului, iar posesiunea rămâne comunității locale;</p> <p>d. Dacă patronul imobilelor și bunurilor bisericesti dintr-o comunitate locală, care s-a desființat pe cale legală sau prin dispariția credincioșilor, este statul, acesta va dispune liber de ele; iar dacă este un particular, în acord cu Ministerul Cultelor, va afecta posesiunea lor pentru trebuințele generale ale cultului. Aceleași principii se aplică și pentru cazul că e vorba de alte părți constitutive și instituțiuni ale cultelor decât comunitățile locale.</p>	<p>alt cult, comunitatea locală religioasă a cultului sau, proporțională cu numărul credincioșilor care au părăsit-o și această parte proporțională se strămută tot de drept în patrimoniul comunității locale a cultului adoptat de noii credincioși.</p> <p>Dacă cei care părăsesc comunitatea locală alcătuiesc majoritatea, biserica (locașul de închinăciune, casa de rugăciuni), cum și edificiile anexe, aparțin de drept comunității locale a cultului nou adoptat, cealaltă avere cuvenindu-se celor două comunități locale în proporția arătată în alineatul precedent.</p> <p>Dacă cei trecuți de la un cult la altul reprezintă cel puțin 75% din numărul credincioșilor comunității locale a cultului părăsit, întreaga avere se strămută de drept în patrimoniul comunității locale a cultului adoptat, cu drept de despăgubire pentru comunitatea locală părăsită, proporțional cu numărul celor rămași fără a se socoti biserica (locașul de închinăciune, casa de rugăciuni) și edificiile anexe; această despăgubire va fi plătită în termen de cel mult 3 ani de la stabilirea ei. Cazurile prevăzute în acest articol vor fi constatate și soluționate de judecătoria populară a locului.</p>
--	---

Astfel, statul comunist „rezolva” o problemă care fusese intens dezbătută în timpul discuțiilor din jurul legii din 1928. Atunci episcopul greco-catolic de Cluj-Gherla, Iuliu Hossu, a rostit un cuvânt amplu în Parlament, prin care își exprima îngrijorarea față de „prozelitismul” ortodox, cerând să se precizeze limpede că averea nu urma să se împartă, în condițiile în care o parte a comunității bisericesti ar

opta pentru alt cult¹⁶. Situația juridică a rămas pe mai departe echivocă, însă, în mod tacit, averile au rămas în posesia celor care au rămas la vechea credință. Noua lege ținea seama de valul de reveniri la Biserica Ortodoxă care avuseseră loc în Ardeal în perioada interbelică, creând cadrul legislativ propice pentru ca și averile să treacă în patrimoniul Bisericii Ortodoxe odată cu credincioșii, contribuind astfel la dispariția treptată a Bisericii Unite.

În același timp, procedurile de trecere de la un cult la altul erau mult simplificate în cadrul legii din 1948, dispărând detaliile stufoase din capitolul al treilea din Legea din 1928 (vezi art. 41-50). În articolul 38 se spunea că „Trecerile de la un cult la altul sau părăsirea unui cult, sunt libere”. Apoi, se făceau câteva precizări legate de modalitatea concretă de părăsire a cultului: „Declarația de părăsire a unui cult se comunică părții componente locale a cultului părăsit, prin autoritatea comunală locală. La cerere, autoritatea comunală respectivă este obligată să elibereze dovada facerii acestei comunicări”. În sfârșit, în articolul 39 se preciza că „Nici un cult nu va putea înscrie noi adepți, decât dacă cel ce solicită acest lucru face dovada că a anunțat de părăsirea cultului căruia i-a aparținut”. Aceste proceduri vor fi respectate în cele mai mici amănunte în toamna anului 1948 când procesul de trecere la ortodoxie a credincioșilor uniți era în plină desfășurare.

Data fiind laicizarea învățământului, precizările legate de învățământul religios din legea din 1948 se refereau strict la statutul școlilor pentru pregătirea personalului de cult. Cultele aveau libertatea de a-și organiza, sub controlul Statului, acest învățământ, școlile fiind sub autoritatea bisericilor și egida Ministerului Cultelor, nu sub cel al Învățământului. Facultățile de teologie deveneau institute teologice de grad universitar al căror număr era bine precizat: două pentru cultul ortodox și câte unul pentru cultul catolic și cel protestant.

În sfârșit, prin articolul 58, erau abrogate dispozițiile legii 68 din 19 martie 1937 pentru organizarea clerului militar. Bisericile și capelele militare, cu întregul lor inventar, treceau în proprietatea parohiilor de același cult în circumscripția cărora se aflau. Catedrala episcopală a clerului militar din Alba-Iulia, împreună cu patrimoniul său, trecea în proprietatea Episcopiei ortodoxe române a Clujului, Vadului și Feleacului (art. 59). Partenie Ciopron, episcopul Armatei, își păstra titlurile și drepturile personale, rămânând la dispoziția Sf. Sinod (art. 60). Cu toate aceste măsuri, se preciza că „membrii clerului tuturor cultelor sunt obligați a acorda asistență și servicii religioase ostașilor, ori de câte ori li se cere” (art. 58).

¹⁶ Vezi *Biserica noastră și cultele minoritare. Marea discuție parlamentară în jurul Legii Cultelor – 1928*, îngrijire de ediție, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, București, 2000, p. 157-192.

În concluzie, Legea cultelor din 1948, deși elaborată sub tutelă comunistă, prezenta numeroase similarități cu legislația românească în domeniu din epoca modernă, ea exprimând, neintenționat, și visul liberal în formele sale radicale, anume o biserică bine controlată de un stat laic. La rândul său, Ion Antonescu nu i-ar fi displicut multe din prevederile legii elaborate de guvernul „democrat-popular”. Astfel, legea, luată în sine, nu este o creație specific comunistă, ci ar fi putut fi adoptată foarte bine într-o societate care privilegiază principiile laicității radicale. Decretul 177 a fost criticat deoarece părea că rupe cu anumite principii istorice ale raporturilor stat-biserică, dar nu acesta a fost principalul reproș, ci modul în care, în mod sistematic, vor fi interpretate prevederile acestuia.

Reacțiile cele mai dure față de prevederile decretului 177 au venit din partea catolicilor, care vedeau în aceste măsuri anularea definitivă a drepturilor avute prin Concordatul deja denunțat în mod unilateral de guvernul român la 17 iulie 1947. Dată fiind legătura pe care catolicii din România o aveau cu papa, adică cu o autoritate exterioară, prevederile din lege referitoare la relațiile cultelor religioase cu exteriorul priveau în mod direct Biserica Catholică. În cele două legi, aceste prevederi sunau astfel:

Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor	Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase
<p>Art. 7 - Nici un cult nu poate avea relațiuni de dependență cu vreo autoritate sau organizație bisericească din străinătate, afară de cele impuse de principiile lui dogmatice și juridico-canonic. Relațiunile dintre stat și cultul catolic, singurul în țară cu asemenea dependență, vor fi stabilite printr-un acord special, care va fi supus Corpurilor legiuitoare pentru aprobare.</p> <p>Art. 8 – Jurisdicțiunea autorităților religioase ale cultelor din țară nu se poate întinde în afară de teritoriul statului român. Asemenea nici autoritățile religioase ale cultelor din străinătate nu vor putea exercita nici o jurisdicție în cuprinsul statului român. Asemenea nici autoritățile religioase ale cultelor din străinătate nu vor putea</p>	<p>Art. 40 Relațiunile cultelor religioase cu străinătatea, vor fi numai de natură religioasă. Nici un cult religios și nici un reprezentant al vreunui cult nu va putea întreține legături cu cultele religioase sau persoane oficiale în afara teritoriului țării, decât cu aprobarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe.</p> <p>Art. 41 Jurisdicțiunea cultelor religioase din țară nu se poate întinde în afară de teritoriul Republicii Populare Române și nici cultele religioase din străinătate nu vor putea exercita jurisdicțiunea asupra credincioșilor din cuprinsul statului român.</p> <p>Art. 42 Ajutoarele sau ofrandele primite din străinătate de cultele religioase din țară sau trimise de acestea din</p>

<p>exercita nici o jurisdicție în cuprinsul statului român.</p> <p>Art. 9 – Cultele și asociațiunile religioase nu pot primi ajutoare materiale din străinătate direct sau indirect, fără a le aduce la cunoștința Guvernului.</p>	<p>străinătate, vor fi controlate de stat.</p>
--	--

Astfel, prevederile decretului referitor la culte consfințeau denunțarea Concordatului și elimina cu totul sistemul privilegiat de relații pe care Biserica Catolică din România îl stabilise cu Vaticanul. Acest lucru, dar și alte elemente, au fost semnalate de Nunțiatura Apostolică într-o notă verbală adresată Ministerului Afacerilor Externe în data de 7 august 1948: „Nunțiatura Apostolică a luat cunoștință de noua Lege a Cultelor publicată în „Monitorul Oficial” nr. 178 din luna august și se vede obligată să atragă atenția asupra unor dispoziții pe care le conține și care ne apar ca fiind în contradicție flagrantă cu principiile de libertate și egalitate promulgate în Constituția RPR, principii reafirmate de altfel prin noua lege.

Nunțiatura Apostolică are datoria să protesteze în mod special, în numele Bisericii Catolice și a conducătorului ei reprezentat în România de Nunțiatură, contra articolelor din noua lege care violează în mod evident drepturile imprescriptibile ale acestei Biserici.

Nunțiatura reclamă dispozițiile articolelor 13 și 14 care fac să depindă existența cultului catolic în România de un decret al Prezidiului MAN, la propunerea Ministerului Cultelor, în așa fel încât este suficient un refuz al acestui Minister al Cultelor sau al Prezidiului pentru ca cultul catolic să fie declarat ilegal. Dreptul de existență a Bisericii Catolice într-o țară, oricare ar fi aceasta, nu ține seama decât de misiunea sa universală de esență divină și nu de puterea seculară, oricare ar fi aceasta.

La fel, prin articolul 21 al legii, exercitarea misiunii spirituale a episcopilor catolici, misiune care este relevantă numai de Dumnezeu și de Șeful lor Spiritual Suprem, este dependentă de o aprobare a Prezidiului, la propunerea Ministerului Cultelor. Acest amestec al statului într-un domeniu care este în afara competenței sale, este în flagrantă opoziție cu independența Bisericii Catolice într-un domeniu care-i este rezervat în exclusivitate. Șeful acestei Biserici este singurul competent să desemneze episcopii și să le dea jurisdicție spirituală asupra credincioșilor.

Prin articolul 22, Statul își arogă competența și puterea de a judeca nevoile spirituale ale cetățenilor, voind să limiteze la o medie de 750.000 de credincioși teritoriile diecezane. Prin această reducere inadmisibilă, care pune în pericol sufletele credincioșilor, statul își asumă o mare responsabilitate, făcând titularilor eparhiilor

practic misiunea imposibilă, aceștia nemaiputând să-și exercite în mod satisfăcător misiunea lor [...]

Printre altele, se poate observa că noua lege restrânge, chiar dacă nu suprimă în mod oficial, libertatea cultelor despre care se declară că au deplină libertate, prin faptul că Congresele și Adunările lor generale trebuie să primească aprobarea prealabilă a Ministerului Cultelor, iar adunările diecezane se află la bunul plac al autorităților locale, conform articolului 24.

În plus, articolul 25, care suprimă în fapt toate relațiile posibile între episcopi și credincioși pe teren administrativ, cultural, educativ, filantropic etc., face dependentă de o simplă decizie ministerială, sub pretextul „siguranței statului și a ordinii publice”, toate inițiativele de ordin pur spiritual care ar putea fi adoptate de un episcop, pentru a fi credincios misiunii sale de păstor.

Articolul 28 recunoaște fără îndoială personalitatea juridică a cultelor, dar se ferește să precizeze dacă această personalitate este de ordin public sau privat. Aluziile la «numărul legal de membri» necesar pentru a primi recunoașterea, pare a situa cultul la același nivel cu o asociație culturală sau sportivă. Ori, Biserica Catolică, al cărei scop este să-și asume salvarea sufletelor și binele suprem al comunității, nu poate abandona dreptul ei de a fi considerată de utilitate publică în stat.

Este în mod cert inutil să atragem atenția Ministerului asupra consecințelor incalculabile pe care le conține articolul 37 al noii legi. În trecut, orice legislator român a ezitat să introducă în regimul cultelor acest element care poate fi generator de consecințe grave în prezent și în viitor. Ne este suficient să remarcăm că Biserica Catolică nu a abandonat niciodată principiul că Biserica și nu comunitatea de credincioși are în posesie bunurile ecleziastice, deci „defecțiunea” unei părți a credincioșilor nu le dă dreptul să revendice o parte cât de mică din acest patrimoniu sacru, pentru a nu stimula o dizidență a cărei rațiune este rar de ordin spiritual.

În sfârșit, Nunțiatuara Apostolică are datoria să protesteze contra prevederilor cuprinse în articolele 40 și 41 din noua lege: Șeful Suprem al Bisericii Catolice, Suveranul Pontif, nu poate renunța la dreptul său divin de a-și exercita deplina jurisdicție spirituală pe teritoriul unde se găsește, nu numai un catolic, dar orice suflet preocupat de cele veșnice. El nu poate renunța să pună în practică ordinul lui Hristos căruia Sfântul Părinte îi este Vicar pe pământ, anume «de a învăța și de a salva toți oamenii de pe acest pământ».

Pe de altă parte, restrângerea dreptului și obligației episcopilor de a rămâne sub jurisdicția papei și obligarea lor să accepte controlul de stat, atacă legătura intimă dintre organele de cult catolice și autoritatea supremă. Între această autoritate și organele de cult, relațiile doctrinale și cele disciplinare incumbă secrete de

conștiință pe care cancelariile laice nu au căderea să le cunoască și să le gestioneze”¹⁷.

Guvernul român nu s-a grăbit să răspundă acestui document. Abia în luna octombrie, în condițiile frământărilor legate de revenirea greco-catolicilor la ortodoxie, se elaborează un proiect de răspuns care nu va mai fi trimis niciodată, deoarece la 30 octombrie problema era considerată „depășită”¹⁸. Este însă bine să se cunoască textul acestui document, deoarece el lămurește unele poziții ale statului român față de chestiunile ridicate de către Nunțiatuara Apostolică. „Ministerul Afacerilor Externe, se spune în document, consideră că noua lege pentru regimul general al cultelor religioase din RPR, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 178 din 4 august a.c. nu cuprinde, nici în text și nici în spiritul ei, nimic de natură a contrazice principiile de libertate și egalitate a cultelor înscrise în Constituție [...] ca urmare, MAE consideră cu totul neîntemeiate obiecțiunile pe care le face Nunțiatuara Apostolică”¹⁹.

¹⁷ AMAE, fond Vatican, Problema 220, vol. 1/1948-1956, nepaginat.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Argumentele aduse în sprijinul aserțiunii guvernului român sunt următoarele: „MAE ține să amintească cu acest prilej Nunțiatuarei Apostolice că ea este trimisă pe lângă Guvernul RPR ca reprezentantă diplomatică a ceea ce se numește Statul Papal sau cetatea Vaticanului, iar nicidecum ca reprezentantă a Bisericii Catolice, care-și are alți reprezentanți în RPR...”

În ce privește interpretarea care se dă în mod voit și forțat articolelor: 13, 14, 21, 22, 24, 25, 28, 37, 40 și 41 ale noii Legi a Cultelor, Ministerul Afacerilor Externe reamintește Nunțiatuarei Apostolice că interpretarea autentică și aplicarea acestor articole de lege aparțin exclusiv Guvernului RPR, a cărui suveranitate nu poate admite substituirii și imixtiuni de natura celor încercate prin nota verbală în discuție.

1. În legătură cu articolele 13, 14 și 21, n-ar trebui să se dea uitării dreptul necontestat și practica constantă a statelor suverane, cunoscute în istoria relațiilor dintre Vatican și aceste state sub numele de „placet regium”. MAE e surprins să constate că se pot face aserțiuni ca acelea prin care o misiune străină vrea să determine competența Prezidiului Marii Adunări Naționale a RPR, sau să-și afirme un drept asupra unor cetățeni și asupra unui sector de activitate din cuprinsul RPR.
2. În Nota sa, Nunțiatuara Apostolică ia în discuție dispozițiunile articolului 22 din aceeași lege. În această privință, Ministerul Afacerilor Externe precizează că acest articol al noii Legi a Cultelor nu face decât să prevadă una din modalitățile practice care se impun tocmai pentru traducerea în fapt a egalității de tratament a cultelor... Numai un stat care nu este conștient de drepturile sale suverane și care nu este animat de sincere convingeri democratice poate tolera privilegiile pe seama unor culte, în dauna altora...
3. Sunt puse apoi în discuție articolele 24 și 25 ale aceleiași legi, deși este evident că prin aceste articole nu se face altceva decât se extinde în mod firesc și se asigură dreptul legitim de control al Statului asupra unor manifestări ale cultelor, în așa fel ca să ferească cultele de a săvârși acte care ar prejudicia bunele raporturi între culte și stat și ar provoca conflicte dăunătoare în raporturile dintre culte.

Analizând documentele de mai sus, se poate observa că, la prima vedere, disputa dintre Vatican și statul român se reduce la conflictul existent încă din zorii epocii moderne, între pretențiile papei de a juca un rol care să se situeze deasupra puterii politice și dorința statului de a-și consolida autoritatea asupra cetățenilor săi, fiecare venind cu argumentele proprii, care țin în esență de dezbateră europeană în domeniu. Însă, dincolo de nemulțumirea pierderii unor drepturi pe care alte culte le-au considerat privilegii, în cuprinsul notei Nunțiatunii din august 1948 se observă teama că statul comunist se va folosi de mecanismele create pentru a elimina religia din viața oamenilor, dat fiind caracterul manifest ateist al ideologiei partidului de guvernământ. Din acest moment va începe o dispută care va dura până în 1989 între statul român care va pretinde ca Biserica Catolică din România să-și adapteze statutul după prevederile noii legi a cultelor și aceasta din urmă, care va refuza în mod sistematic acest lucru, considerând Codex-ul drept elementul principal de la care trebuie să se pornească. Cu toate că au existat fluxuri și refluxuri în relațiile dintre statul român și Vatican, ele nu au putut fi niciodată reglementate în mod definitiv, din pricina refuzului constant al statului român de a accepta un statut construit pe *Codex Juris Canonici*. Astfel, deși în timp se vor face de-a lungul timpului mai multe propuneri de proiect, Biserica Catolică a rămas singurul cult din România care nu și-a reglementat printr-un statut relațiile cu statul pe baza decretului 177/1948²⁰.

-
4. Cu privire la art. 28, este de precizat că, în general, caracterul de „utilitate publică în stat” a unei instituții se dobândește prin modul în care ea acționează și nu se poate impune prin teorii sau afirmațiuni...
 5. În legătură cu dispozițiunile art. 37 din aceeași lege, MAE găsește că Nunțiatura Apostolică nu încearcă numai o substituie de suveranitate, ci chiar o suprapunere a suveranității papale aceleia a RPR, prin pretenția jignitoare de a ține RPR să-și subordoneze legislația sa Codex-ului catolic...
 6. În sfârșit, în legătură cu art. 40 și 41 din aceeași lege, Ministerul Afacerilor Externe ține să precizeze din nou că, în cuprinsul RPR, nu se poate admite nici o jurisdicție, de nici un fel din afara granițelor sale, asupra cetățenilor săi. Relațiile cultelor cu străinătatea pot fi numai de natură religioasă. În chestiunea specială cu privire la controlul Statului asupra legăturilor externe ale cultului catolic care au ca obiect ceea ce Nunțiatura Apostolică numește «secrete de conștiință», Ministerul Afacerilor Externe socotește că supunerea acestora controlului nostru de stat ar putea suscita discuții și nemulțumiri din partea celor interesați, numai în cazul când ele ar fi de natură să prejudicieze ordinea democratică a RPR...

În fața acestora, Ministerul Afacerilor Externe al RPR se vede obligat să examineze atent oportunitatea menținerii pentru viitor a relațiilor sale diplomatice cu Statul Papal” (*ibidem*).

²⁰ Vezi Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, Editura Curtea Veche, București, 2005.

ANEXĂ

CULTELE RELIGIOASE ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

1. Înainte de 23 august 1944, cultele religioase din țara noastră au avut un regim, care era oglinda fidelă a stăpânirilor politice și sociale de atunci. Acest regim este tradus în măsuri legislative, care vorbesc îndeajuns asupra naturii lui. Este suficient să examinăm, fie cât de sumar, spiritul acestora, pentru ca să ne convingem de justetea afirmației noastre.

Constituția din 1866, cu modificările ei ulterioare, mai ales acelea din 1923, declară solemn că practica oricărui cult religios este liberă și garantată în cuprinsul statului român (art. 22). În plus, Legea pentru regimul general al cultelor din 1928, precum și codul penal, vorbeau în termeni categorici de existență, în concepția juridică a statului, a unor „delicte contra cultelor”. Erau principii, am putea spune, de cea mai pură esență liberală. Cu ele, burghezia noastră se străduia să se arate gătită în fața Occidentului, după care le copiase.

Dincolo de această strălucire de suprafață, se găsea însă altceva. Tot prin Constituție și tot prin legi – Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române (1925), Legea pentru regimul general al cultelor (1928) și aceeași liberală constituție, se fac discriminări, care anulează aproape complet spiritul liberalist, enunțat cu atâta emfază și ostentație aproape, în altă parte.

O primă discriminare, pe care o face atât Constituția din 1923, cât și celelalte legi amintite, este aceea care statornicește că Biserica Ortodoxă Română este „dominantă în Stat”, iar Biserica Greco-Catolică este socotită un cult românesc național cu „întâietate față de celelalte culte”. Discriminarea era făcută pentru a măguli ierarhia bisericilor amintite și pentru a specula asupra sentimentului național al acestora. Astfel, după cum vom vedea, ea avea un caracter pur formal și provocator față de celelalte culte, pentru că Biserica Ortodoxă Română, de pildă, n-a avut în fapt această poziție dominantă niciodată, de la 1923 încolo.

O altă discriminare este făcută de Legea din 1928, pentru regimul general al cultelor. Art. 21 al acestei legi precizează că, alături de Biserica Ortodoxă Română, mai sunt recunoscute următoarele culte, pe care legea le denuște „culte istorice”: cultul român greco-catolic, cultul catolic (cu celelalte rituri ale lui), cultul reformat (calvin), cultul evanghelic luteran, cultul unitarian, cultul armeano-gregorian, cultul mozaic și cultul mahomedan. Pentru toate celelalte culte legea rezervă denumirea de „asociațiuni religioase”, deși asociațiunile religioase sunt și asociațiunile pe care cultele le organizează în sânul și sub controlul lor. Ceva mai mult, o decizie a Ministerului Cultelor din 1933, ocupându-se de asociațiunile religioase în înțelesul acestora de culte minore, le împarte arbitrar în două categorii: „îngăduite” (nu recunoscute) și „prohibite”, ceea ce spune îndeajuns asupra atitudinii Statului din trecut față de culte.

Și n-a fost suficient nici acest lucru. Peste discriminările arătate – surse atâtor viitoare jigniri și persecuții, s-a insinuat și spiritul iezuit, care a creat o nouă și subtilă discriminare, prin Concordatul care a izbutit să-l impună statului român, cu complicitatea oamenilor politici ai vremii. Despre acest concordat vom vorbi mai pe larg, ceva mai departe.

Ceea ce putem spune însă, deocamdată, este că acest concordat a favorizat atât de mult conducerea Bisericii Catolice în dauna celorlalte culte, precum și în dauna statului, încât, pe drept cuvânt, au putut să spună unii prelați ai Bisericii Ortodoxe Române că era o ironie să se mai vorbească de o Biserică Ortodoxă Română dominantă, așa cum se menționa, în mod fățarnic, în Constituția din 1923 și Legea pentru regimul general al cultelor din 1928, și că dacă ei pot avea o dorință, aceasta este ca să li se acorde și lor tratament egal cu catolicii.

Acesta a fost regimul general al cultelor în România partidelor istorice, dinainte de 23 august 1944. În general, legislația cultelor din acea vreme, este, după cum vedem, o legislație plină de contradicții ca și regimul social politic de la care emana, perfidă ca și regimul, condamnabilă și condamnată de fapt ca și aceasta. Pe de-o parte, constituția și unele legi ale țării enunțau, de ochii lumii, principii abstracte de libertate și egalitate. Pe de altă parte, aceeași constituție și aceleași legi veneau cu îngrădiri și devieri care mutilau generoasele principii până la anulare. În fața unor norme și principii atât de contradictorii, organele executive aveau în fapt mână liberă să guverneze după bunul lor plac și nu au ezitat să o facă din plin.

1. Ca urmare... a intențiilor ce se ascundeau în dosul acestor imprecizuni, nu este de mirare să vedem că între cele două războaie mondiale țara noastră s-a pomenit a fi teatrul unor frământări și persecuții religioase, cum n-a mai cunoscut niciodată în trecut. Măsurile erau luate cu ușurință și fără teamă de sancțiuni, pentru că în lege puteau găsi argumente și pentru și contra oricărei atitudini. Clasa conducătoare suprapusă găsea pe această cale mijloace îndestulătoare în scopurile pe care le urmărea, utilizând, din plin, mai ales, diversiunea religioasă.

De altfel, la noi, era și o situație specială care îndemna burghezia să alunece pe această pantă. Această situație era determinată atât de ceea ce se petrecea pe plan internațional, cât și de ceea ce se petrecea pe plan intern.

Pe plan internațional, ceea ce caracterizează lumea capitalistă între cele două războaie mondiale este o mare frică de Uniunea Sovietică, de forța ei tânără și crescândă, de admirația pe care realizările ei o exercită asupra milioanele de muncitori și a maselor populare din lumea întreagă. Această forță și această stare de spirit tulbură profund somnul cercurilor imperialiste. Ele determină și pe plan religios o serie de învățăminte și acțiuni în strânsă legătură cu activitatea desfășurată pe alte planuri a acestor cercuri, toate menite să contracareze influența Uniunii Sovietice și dezvoltarea mișcării democratice.

Între acțiunile religioase inițiate în sensul arătat mai sus vom releva, în primul rând, atenția deosebită ce se dă acum, chiar și de cercurile neortodoxe din Apus, teologilor ruși din împrăștiere (adică fugiți din Rusia, în urma revoluției din octombrie), unui Berdiaeff, unui Bulgakoff, ș.a., lucrările acestora în care spiritul revoluționar al vechiului regim este îmbrăcat în haină de creștinism pravoslavnic, avea ca scop evident să opună Uniunii Sovietice și uriașului ei efort constructiv, icoana unei alte Rusii, cu o altă ideologie și altă sensibilitate, socotită de aceștia superioară. Câți teologi nu s-au lăsat și în țara noastră ademeniți de acest curent și n-au înghițit odată cu compoziția teologică a autorilor citați și sensul politic, insinuat de ei, cu măiestrie, printre rânduri.

Un alt instrument religios al capitalismului internațional în această epocă s-a dovedit a fi și așa zisa Mișcare Ecumenică. Pornită din lumea anglicană, încă acum aproape un secol,

și captată cu voia sau fără voia sa, ca un bun tovarăș de drum pe planul religios al imperialismului englez, această mișcare tinde să ajungă între cele două războaie mondiale ceea ce era și Societatea Națiunilor pe plan politic. Fața ei este religioasă și poate că mulți dintre cei care lucrau și lucrează în cadrele ei o socotesc astfel, țelurile sunt ideale și trandafirii. În spatele ei stă însă aceeași tendință de luptă pentru salvarea capitalismului de amenințarea valului de democrație populară și socialistă, care-l urmărește ca un coșmar.

Ce să mai vorbim, în sfârșit, de acțiunea bătrânei reacționare Roma papală, care de o jumătate de mileniu se opune la orice efort generos și progresist al omenirii. În fața tuturor acțiunilor de transformare a societății, de la Renaștere și până azi, ea s-a ridicat constant ca apărătoare a vechilor așezări și strădania ei toată a fost ca să găsească instituția sau metoda cu care să se poată opune cu mai multă eficacitate spiritului înnoitor.

Între cele două războaie mondiale, principala armă pe care Vaticanul a utilizat-o pentru întărirea influenței sale și urmărirea țelurilor ce-și propunea a fost încheierea de concordate, convențiuni speciale cu caracter internațional, pe care Roma le utilizează încă de la începutul secolului XIX, dar care acum sunt apreciate și sprijinite, în mod semnificativ de stăruitor, de către cercurile conducătoare capitaliste. Este interesant mai ales de observat cu câtă grijă politică și am putea spune strategică sunt încheiate aceste convențiuni. În 1922, se încheie un concordat cu Letonia, în 1925, cu Polonia, în 1927, cu Lituania, în 1927, ratificat în 1929, cu România, în 1929 cu Prusia, pentru ca în vremea lui Hitler, concordatul acesta să fie extins asupra întregului Reich. Sunt apoi trimise misiuni diplomatice speciale în Finlanda și chiar în Japonia. Cine nu poate sesiza sensul profund antisovietic al acestor convențiuni? Toate țările cu care ele au fost încheiate formează un cordon în jurul Uniunii Sovietice, adăugând astfel la așa zisul cordon sanitar antisovietic, politic și economic, și acest cordon de natură ideologică reacționară. Planul este savant conceput și urmărit cu tenacitate în executarea lui. Deosebiriile dintre ortodoxia rusă din împărăștie și dintre Mișcarea Ecumenică sau catolicism, rămân deosebiri, cum potrivit una altelea rămân și poftele sau vederile rămășițelor rușilor albi de acelea ale imperialismului englez sau american. Dar în fața amenințării cu pierderea pozițiilor lor de exploatare prezenți sau viitori, exploataorii își dau mâna și amână pentru mai târziu orice răfuială între ei.

Pe plan intern, în țara noastră, găsim o situație asemănătoare, oglindire în parte a stărilor de lucruri din afară.

Dificultăților de ordin economic și politic, cu care are de luptat aci burghezia română și guvernele ei nepopulare, între cele două războaie, li se adaugă treptat și tot mai mult, intenția evidentă a capitalismului internațional, de a face din România și țările vecine, posturi înaintate antisovietice. În vederea rezolvării acestor dificultăți și probleme, spinoase prin ele însăși, guvernele reacționare recurg și la exploatarea sentimentelor religioase ale poporului, precum și la interesele organizațiilor bisericești. Diversiunea religioasă este una din armele cele mai importante în această acțiune, pentru a deturna atenția poporului de la lupta pentru câștigarea drepturilor sale politice, economice și sociale.

Diversiunea cea mai de seamă o formează antisemitismul. El este subvenționat și organizat în două binecunoscute organizații huliganice (cuzismul și legionarismul) ambele au legături notorii peste granițe și ambele se susțin din belșug, bănește, pe sub mână, atât din țară, cât și din străinătate. Cine nu știe astăzi, de pildă, rolul pe care l-a avut, în dezvoltarea

Mișcării legionare, vestitul trust german I.G. Farben Industrie? Asupra caracterului diversionist și de înfeudare către capitalismul național dar mai ales internațional al acestor mișcări huliganice, n-a existat niciodată și nici nu putea să existe nici cea mai mică îndoială.

Alături de antisemitism, și aceasta cu deosebire după apropierea guvernelor noastre reacționare de Axă, apare cu același scop diversionist lupta contra așa ziselor „secte” religioase. După metoda hitleristă, acestea sunt prezentate ca dușmane ale națiunii și statului român și cauză a tuturor dificultăților de ordin politic, economic și social. Orice mijloc imaginar, de la simplele șicane privind, de pildă, părăsirea cultului și trecerea la alt cult, până la închisoare, tortură și confiscarea averii, totul este întrebuințat fără multă alegere, în acest scop. De la o vreme, se renunță chiar la orice urmă de formalism legal. Guvernele vin acum cu decrete și decizii fără a se mai întreba dacă ele au sau nu un temei constituțional. Prin ele se urmărește un singur lucru: să lase puterii executive mână cât mai liberă și în materie religioasă, așa cum de altfel o avea în atâtea alte domenii. Lupta devine tot mai ascuțită și măsurile diversioniste sau împilătoare se înmulțesc mai mult, începând din 1933, data venirii la conducerea Germaniei a lui Adolf Hitler, dată de la care fascismul, forma agresivă a imperialismului, se ridică tot mai amenințător. Seria măsurilor de acest fel începe chiar în acest an, sub guvernarea național țărănistă, când, printr-o decizie din august 1933, o parte dintre asociațiile religioase sunt cu totul interzise, iar cele admise (adventiștii, bapțiștii și creștinii după evanghelie) sunt supuse unor restricții care nu existaseră niciodată până atunci. Subliniem încă o dată faptul că această decizie este dată în chiar anul instaurării lui Hitler la putere, ceea ce nu este desigur o simplă coincidență.

Decizia din 1933 este aplicată de guvernul liberal următor, care curând o găsește insuficientă și, de aceea, în aprilie 1937, guvernul Gh. Tătărescu vine cu o nouă decizie prin care se întăresc și se agravează măsurile anterioare. Executarea și chiar luarea de măsuri opresive contra așa-ziselor secte, este dată acum direct în seama organelor administrative și polițienești. Nu mai e nevoie de Parlament, nu mai e nevoie de justiție.

Odată cu instaurarea dictaturii personale a lui Carol II, această concepție este ridicată la rangul de principiu de guvernare. O decizie din iunie 1938, apoi o alta din iulie 1939, vin una după alta și se înscriu pe această linie. Prin măsuri de această natură, adăugate astfel an de an, se înmulțesc tot mai mult condițiile de funcționare a unora dintre culte, în singurul scop de a da puțință organelor administrative și polițienești să intervină prohibitiv, ori de câte ori ar dori-o. Suntem în plină domnie a arbitrarului și al bunului plac.

Și totuși apogeul nu era încă atins. Îi revine lui Antonescu această tristă glorie. Seria măsurilor inaugurate în 1933, culminează prin cele luate de el, înainte și, mai ales, în cursul războiului antisovietic. Nemulțumit cu tot ce se făcuse până acum, numai cu măsuri sporadice, el se întoarce chiar la legea din 1928, pe care o vrea neapărat modificată, ca și când până acum s-ar fi împiedicat într-un fel de ea. Printr-un decret-lege din august 1942, art. 22 din această lege este modificat, legalizându-se, am putea spune, prin noua redactare dată acestui articol, starea de fapt creată prin decizii sau simple ordine anterioare și potrivit căreia puterea executivă poate să ia orice hotărâre în materie religioasă. Prin această modificare, se statornicește, în adevăr, că autorizația de funcționare pentru așa zisele „asociații religioase” se dă sau se retrage de către Ministerul Cultelor, fără nici o motivare, acordarea sau retragerea autorizațiilor fiind socotite drept acte de guvernământ. Un alt decret din iulie 1943

merge și mai departe. El interzice pur și simplu funcționarea oricărei asociații religioase, chiar și pe a acelora care fuseseră recunoscute până atunci. Odată cu aceasta, li se confiscă acestora și întreaga lor avere.

În ce privește cultul mozaic și pe evrei în genere, Antonescu, după exemplul stăpânului lui de la Berlin, înființează ghetouri și lagăre, înființează mai ales faimoasa Centrală a evreilor, instrument de exploatare vicleană a acestora și organizează masacre barbare, cum au fost cele de la Iași, din vara anului 1941, care s-au judecat de curând. Suntem cu adevărat în plină atmosferă medievală, dacă nu mai rău.

Ceea ce mai este încă de remarcat, în perioada aceasta de ascensiune a spiritului intolerant de la 1933 până în 1944, este cum, era de așteptat, și o recrudescență a misticismului și bigotismului obscurantist, manifestate prin credința în tot felul de semne și arătări de care merge vorba că s-ar fi învrednicit unii indivizi atinși de duhul providenței. Între acestea, povestea ciobanului Petrache Lupu din Maglavitul Doljului, un banal caz patologic, de debilitate mintală, este cazul cel mai cunoscut și, în felul lui, cel mai interesant. Este o adevărată rușine că în țara noastră, în veacul avionului și energiei atomice, s-au putut totuși găsi scriitori, dintre care unii cu reputație stabilită, s-au putut găsi reviste, printre care un loc de frunte trebuie să-l recunoaștem revistei „Gândirea”, care au vrut să vadă în acesta un „fenomen” cu care neamul ar trebui să se mândrească. Nu mai vorbim de Ion Antonescu, care a purtat, după cum se știe, pe nenorocitul cioban, cu avionul, pe frontul de Răsărit, vrând ca prin aceasta să insuflă soldaților misticismul de care socotea că au nevoie în absurda „cruciadă” antisovietică, patronată de Hitler, în loc ca în astfel de manifestări să se vadă, cum ar fi fost firească, o problemă de patologie socială, semn al dezorientării și disperării maselor oprimate, burghezia și scriitorii crescuți și plătiți pe măsura intereselor ei, au filosofat și au făcut teologie obscurantistă, pentru uzul altora. Prin aceasta, desigur, s-a urmărit consolidarea ideologică a pozițiilor reacționare, antrenându-se spre misticism și fideism ieftin și alambicat, o intelectualitate tot așa de dezorientată.

Nu se poate spune însă că asemenea manifestațiuni erau cu totul spontane. Statul a încurajat și a ajutat chiar promovarea și, am putea spune, politizarea lor, știind că acest suport ideologic îi este necesar pentru diversionismul religios și de orice fel, pe care-l practica. El a fost încurajat, în presă, încurajat în publicații de dimensiuni mai mari și mai pretențioase, încurajat în fapt și a ajuns să fie ideologia oficială a școlilor înalte. El a ajuns și la academie, unde principalii săi susținători, un Lucian Blaga și mai ales Nichifor Crainic, au fost primiți sărbătorește.

Să recapitulăm. Pe plan legislativ, ca și în fapt, din motive externe ca și motive interne, regimul cultelor dinainte de 23 august 1944 ținea să facă din cultele religioase instrumente politice, în mâinile reacțiunii naționale și internaționale. El făcea acest lucru la rece, fără nici o considerație față de biserica însăși, fără niciun respect real față de nicio credință. O cultură și o gândire în descompunere, cum sunt cultura și gândirea burgheză, nu s-au sfiit să grămădească în jurul bisericilor gunoierul misticismului, cel mai obscurantist, pentru a putea cultiva pe el tot soiul de ciuperci otrăvitoare de suflete. Între acestea, cele mai cu grijă cultivate au fost două: cuzismul și legionarismul.

Ce au însemnat aceste două organizațiuni, cu dublă față diversionistă, religioasă și politică, ce a însemnat mai ales ultima, în antrenarea țării spre prăpastie, nu mai este nevoie să arătăm.

2. După 23 august 1944 și atmosfera și situațiile se schimbă. Regimul hitlerist al lui Antonescu este înlăturat. Armatele hitleriste sunt izgonite. Țara poate acum să răsuflă în voie și tinde cu ardoare să-și dea o nouă așezare. Primele guverne, care au urmat după 23 august 1944, sunt însă guverne de colaborare, cu așa numitele partide istorice, Partidul Național Țărănesc (Maniu) și Partidul Național Liberal (Brătianu). Ele sunt frânate cu mult zel de elementele reacționare, care sunt obligate totuși de elemente cu adevărat democratice din sânul lor să adopte o altă atitudine și în materie religioasă. Năzuințele populare, care tânjeau demult după libertate, cer libertate și în acest domeniu.

Cel dintâi act al noului guvern, prin care se aduce și în această privință un început de viață nouă, este decretul din 2 septembrie 1944, prin care este repusă în vigoare Constituția din 1867, cu modificările din 1923. Aceasta însemna deocamdată înlăturarea stărilor haotice și barbare, create prin Constituția carlistă din 1938, precum și prin legiurile care au urmat după aceea, carliste, legionare și antonesciene. Aceasta însemna, în același timp, drum deschis spre noi și importante reforme.

Aceste reforme, sau deocamdată cel puțin măsuri, nu întârzie să fie luate. La 31 octombrie 1944 se desființează Centrala Evreilor și se abrogă celelalte legi și măsuri restrictive pentru cultul mozaic. Începe apoi o muncă sistematică de curățirea terenului, privind diverse măsuri de interdicție, aplicate așa ziselor secte. Se începe cu cultul baptist (1 noiembrie 1944), pentru ca după 6 martie 1945, odată cu instalarea guvernului democrat prezidat de dl. Petru Groza, să vină la rând și celelalte culte. Astfel, sunt recunoscute: cultul adventist (3 iunie 1946), creștinii pravoslavnicii tradiționali de răsărit (3 iunie 1946), cultul lipovenesc (13 septembrie 1946), creștinii după evanghelie (9 noiembrie 1946), biserica lui Dumnezeu apostolică, zisă penticostală (3 iunie 1947), adventiștii reformați (5 martie 1947), etc. Toate aceste culte n-au fost împiedicate de a funcționa și nici înainte de data recunoașterii lor oficiale, aceasta venind în fapt la data și în baza cererilor pe care ele au crezut necesar să le facă mai devreme sau mai târziu. Alte culte se constituie ca asociații civile (ca de pildă Martorii lui Dumnezeu Iehova), așa încât toate capătă deplin drept de a se organiza și manifesta. În orice caz, de la 23 august 1941, nici un cult nu este oprit, chiar dacă nu-și are un statut în regulă, așa cum desigur ar fi trebuit s-o facă.

Anul 1947 se prezintă astfel ca o nouă etapă în viața statului român. El a adus și o schimbare fericită în atitudinea Bisericii Ortodoxe Române, cultul cu cei mai mulți credincioși din țară. După eforturi făcute și în anii precedenți și care au dus la o îndrumare și orientare mai democratică a clerului ei, Biserica Ortodoxă Română se arată dispusă să-și schimbe în fapt atitudinea și în ceea ce privește relațiile ei cu alte culte din străinătate.

Între cele două războaie Biserica Ortodoxă Română fusese ademenită și antrenată cu insistență când pe pârția apropierii cu Vaticanul, când pe una de încadrare în Mișcarea Ecumenică, mișcare controlată de Biserica Anglicană. Mâna imperialismului apusean era evidentă în ambele acțiuni. Mulți dintre frunțașii ortodoxiei fuseseră câștigați, fie pentru una, fie pentru alta. Ambele aveau, de altfel, un țel comun, întărirea și pe această cale a frontului ideologic antipopular și antisovietic din țara noastră.

Sunt indicii serioase că, în timpul războiului antisovietic, Mihai Antonescu a tratat chiar unirea Bisericii Ortodoxe Române cu Vaticanul, pe deasupra și, în mare măsură, împotriva Bisericii însăși.

Era acum, după război, de făcut cale întoarsă din drumul care ducea spre desființarea ei ca biserică independentă. Munca de lămurire, dusă în această chestiune a fost încununată de un prim succes, manifestat în cursul acestui an și care a marcat apropierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă.

Semnurile acestei apropieri au fost vizitele pe care și le-au făcut reciproc patriarhul Moscovei și cel al Bisericii Ortodoxe Române. După 30 de ani de izolare, cele două biserici al căror trecut s-a împletit de atâtea ori, se regăsesc și încep să înnoade firul rupt de evenimente. Prin aceasta s-a deschis o perspectivă nouă, anume către o regrupare a ortodoxiei împotriva tendințelor care se străduiesc să o destrame, împotriva celor care vor să o utilizeze, în scopuri străine de țelurile ei și ale credincioșilor.

Politica noului regim față de culte s-a limpezit încă și mai mult după 7 noiembrie 1947, când s-a alcătuit un guvern mai omogen, prin înlăturarea grupului tăărăescian și mai ales după 30 decembrie 1947, când monarhia a fost abolită și a fost instaurată Republica Populară Română. Acum și concepția burgheză despre religie, concepție care a văzut în aceasta posibilități de politică diversionistă, este înlăturată, ea nemaiaivând reprezentanți în viața politică a țării. Noua concepție democrată și populară își va pune și aici pecetea ei. Era și vremea să se așeze legal un nou regim al cultelor.

În fapt, noul regim al cultelor se și desenase treptat, după 23 august 1944, paralel cu așezările politice, economice și sociale, care au avut loc în acest răstimp în țara noastră. La fiecare schimbare petrecută în ordinea politică, economică și socială au corespuns transformări cât de mici și în acest domeniu.

De la 23 august 1944 țara noastră a trecut prin trei etape mai importante de dezvoltare. De la 23 august 1944, până la 6 martie 1945, de la această dată până la 30 decembrie 1947 și ultima, etapa pe care o parcurgem acum.

În prima etapă, lupta a fost dusă pentru înlăturarea din Guvern a partidelor istorice și asigurarea unui loc dominant în conducerea țării forțelor populare. Etapa aceasta se încheie cu aducerea la putere a guvernului Groza. În etapa a doua, sub conducerea FND-ului și apoi al BPD-ului, având drept principal motor Partidul Comunist Român, s-au realizat o serie de reforme, dintre care cele mai însemnate au fost, desigur, reforma agrară, etatizarea Băncii Naționale și reforma monetară. Această etapă s-a încheiat cu abolirea monarhiei, desăvârșindu-se astfel revoluția burgheză visată de revoluționarii de la 1848 și ținută în frâu, un veac încheiat, de regimul monarho-burghezo-moșieresc din trecut. Ultima etapă ne-a adus o nouă structură statală și o nouă formă de guvernare. Statul român este acum o republică populară. El se sprijină pe clasa muncitoare, pe țărănimea muncitoare și pe intelectualii progresiști. Viața sa politică are în frunte clasa muncitoare și partidul ei. Cu această nouă structură și cu noua îndrumare determinată de forțele conducătoare ale țării, s-au putut realiza serioase reforme de structură, care dau o altă înfățișare țării. Între acestea, naționalizarea industriilor stă în frunte, urmată pe teren cultural de aproape și în timp și în spirit, de reforma învățământului.

Etapile parcurse și înfățișate pe scurt aici au avut de înregistrat transformări importante și din punct de vedere religios. În prima etapă, s-a realizat înlăturarea opreliștilor din trecut și îndrumarea spre un echilibru firesc, în raporturile dintre culte, precum și dintre acestea și stat. Cultele oprimate au putut respira în voie, celelalte s-au putut elibera de sarcini care nu le aducea nici un folos și nu le făceau nici o onoare. Am putea spune că, deopotrivă cu cele dintâi, au putut respira și ele ușurate.

În cea de-a doua etapă, se realizează o adaptare a majorității cultelor la așezarea nouă democratică. Acum, după cum am văzut, se înregistrează și cele mai multe cereri de recunoaștere, precum și formularea unor statute, pe care ele încearcă să le alcătuiască, în acord cât mai deplin cu spiritul nou progresist.

În perioada a treia se așează noul regim al cultelor. Pasul hotărâtor în această privință este făcut, odată cu alcătuirea noii Constituții, după care urmează apoi legiurile din urmă, alcătuite pe baza și în spiritul acesteia.

3. Noul regim al cultelor, așezat în cursul acestui an, 1948, a fost conturat prin trei acte – trei momente, am putea spune, de seamă, - ale noului regim politic de democrație populară: art. 27 din Constituție, abolirea legii concordatului și aprobarea și publicarea legii pentru regimul general al cultelor.

Este cazul să ne oprim un moment asupra fiecăruia dintre ele.

a. Articolul 27 din Constituție – temeiul principal al noii așezări cultice în republica Populară Română

Noua concepție despre culte a regimului de democrație populară din țara noastră a fost înscrisă în art. 27 al noii Constituții. În acest articol se arată că „libertatea conștiinței și libertatea religioasă sunt garantate de stat”. Se arată apoi că în Republica Populară Română, cultele religioase sunt libere să se organizeze și să funcționeze, respectând Constituția, ordinea și siguranța publică și bunele moravuri. În același timp, articolul 27 din Constituție mai stabilește că orice cult este îndreptățit să-și organizeze școli pentru pregătirea personalului clerical, așa cum îi cere doctrina sa religioasă și regulile sau canoanele bisericesti. Tot articolul 27 din Constituție stabilește însă că învățământul de cultură generală rămâne un drept exclusiv al statului, care singur este îndreptățit al organiza și administra, deopotrivă pentru toată lumea.

Prevederile constituționale privind cultele religioase, așa cum au fost fixate în art. 27 din constituție, au fost primite, în general, cu mare satisfacție pentru popor, precum și de cultele religioase însăși. Dacă s-au făcut unele obiecții și aceasta numai în ce privește etatizarea și laicizarea învățământului de cultură generală, ele au fost și puține și, ceea ce este curios, tocmai de acele culte care, în alte părți, în Apus de pildă, nu s-au bucurat niciodată de privilegiile pe care pretind a le avea în țara noastră. Prin această măsură constituțională, în schimb se înlătură nedreptatea care a domnit până acum și care făcea ca unele culte, ce dispuneau de averi și fonduri, pe drept sau pe nedrept, mărturisite sau nu, să poată să-și întemeieze un învățământ propriu, cu scop propriu. Cultele ce-și puteau plăti un astfel de învățământ, îndrumau, cum este ușor de înțeles, întregul învățământ spre țeluri străine de interesele poporului și ale statului, în dauna acestora și, evident, a celorlalte culte.

Potrivit cu spiritul unei noi constituții, fiecare cult e nu numai liber, dar și egal cu celelalte culte, în fața legii. Fiecare înseamnă, în stat și pentru popor, atât cât îi permite numărul credincioșilor săi și serviciile reale pe care le aduce poporului și Republicii Populare Române.

În articolul 27 al Constituției, Biserica Ortodoxă Română, cultul cel mai răspândit în țară, se bucură, este adevărat, de o mențiune specială. Mențiunea aceasta nu-i creează un privilegiu, însă, peste ceea ce înseamnă în fapt. Ea afirmă numai, după însăși dorința Bisericii Ortodoxe Române, tocmai această stare de fapt: autocefalia ei, în raport cu alte biserici ortodoxe și unitatea sa de organizare.

b. Concordatul și abolirea lui

Istoria concordatului nostru cu Vaticanul ar fi interesantă dacă n-ar fi mai ales tristă. Ceea ce este însă de remarcat din capul locului este faptul că, deși privește o problemă vitală pentru poporul și statul român, ea a rămas o chestiune aproape necunoscută, ca o problemă fără însemnătate, ca o problemă care ar interesa numai din punct de vedere religios. Este mai degrabă de bănuț că povestea lui a fost cu grijă acoperită, ca un lucru despre care nu trebuia să se vorbească prea mult. Ceea ce este bine să se știe, în primul rând, în legătură cu concordatul, este faptul că el a fost un act fără nici o bază constituțională. Constituția din 1923 oricât de larg ar fi interpretată, nu-l poate justifica. Am putea spune, din contră, că în spiritul ei, reiese cu mai multă claritate contrariul.

Și totuși, sub presiunea păturii conducătoare de atunci, în frunte cu regele Ferdinand și a cercurilor catolice, ale căror interese potrivnice intereselor poporului român, se contopesc. Guvernul Averescu a încheiat Concordatul cu Scaunul papal în 1927. Un simulacru de legalitate i s-a creat Concordatului abia în anul următor, prin legea pentru regimul general al cultelor, adusă, aceasta, de un guvern brătienist. Legea pentru regimul general al cultelor din 1928, la art. 7, vorbește fățarnic de relațiuni parcă fără importanță, relațiuni de dependență ale unor culte față de autorități bisericești străine și admite că ele „vor putea fi stabilite printr-un acord special”. Acordul în chestiune, după cum am văzut, era însă mai dinainte încheiat.

Este de la sine înțeles că prin legea pentru regimul general al cultelor din 1928, Concordatul nu devenea mai constituțional. Legea însăși în acest punct al ei (art. 8) era anticonstituțională. Ea era însă un bun pretext și va fi binevenită pentru legalistul Iuliu Maniu, care astfel va avea în 1929 de ce să se agațe pentru a ratifica Concordatul.

Ceea ce a determinat păturile noastre conducătoare din trecut ca să încheie Concordatul cu Vaticanul, a fost dorința lor de a-și asigura și pe această cale un sprijin în rezolvarea diverselor chestiuni economico-bancare pe plan extern și a-și consolida, cu ajutor străin, regimul de exploatare al maselor populare, pe plan intern. E bine să se mai știe apoi și ce anume l-a determinat pe Ferdinand de Hohenzollern, în afară bineînțeles, de interesele lui materiale, identice cu ale clasei conducătoare, să sprijine și chiar să preseze efectiv pentru încheierea Concordatului. Este astfel binecunoscut faptul că, din motive de oportunitate politică, el se depărtase de catolicism la un moment dat și își botezase copiii în religia creștină ortodoxă. Roma nu i-a iertat însă niciodată această faptă și l-a considerat ca nemai făcând parte din sânul ei. Se pare că, mai spre bătrânețe, Ferdinand avea, din această

cauză, momente de neliniște sufletească. La aceasta contribuia în mare măsură și starea sănătății lui din toate punctele de vedere. Poate că totul nu era numai un simplu caz de conștiință, fie el și de natură patologică, ci se împletea și cu socoteli de natură mai puțin spirituală. Fapt este că, pentru a i se limpezi această situație, care îl afecta mult, el s-a arătat gata să răscumpere greșeala față de Suveranul Pontif, îndemnând guvernele de atunci să încheie această convenție dăunătoare țării și dăunătoare poporului. Mai sunt apoi indicii că, până la urmă, ar fi și revenit la catolicism, pentru a putea astfel să moară cu socotelile în regulă.

Ce este un concordat? În lucrarea cardinalului A. Ottaviani: „*Institutiones Juris Publici Ecclesiastici*”, vol. II, ed. II, apărută la Roma în 1936, la pag. 271, găsim următoarea definiție a Concordatului, așa cum desigur o înțelege Papalitatea: „Prin Concordat se înțelege o convenție internațională al cărui obiectiv îl constituie, dintr-o parte, privilegiile pe care Biserica le concede Statului, iar din altă parte obligațiile care se recunosc sau se iau din nou de către stat.”

Vedem din această definiție că Vaticanul se consideră pe sine și s-a considerat desigur și înainte de acordurile de la Lateran din 1929 – ca fiind un stat întocmai ca celelalte state. Deși nu are propriu-zis un teritoriu, deși n-are o populație a sa și o organizație sau aparat de stat, deși suveranitatea pe care și-o arogă este fictivă, el totuși se consideră astfel. Dar lucrul cel mai grav nu este acesta. Mai grav este faptul că Biserica Papală, cetatea Vaticanului, se concepe pe sine ca un stat după moda medievală, care acordă privilegiile, în schimbul cărora suveranul primește din partea vasalului anumite obligațiuni, nu prea mult deosebite de obligațiunile și jurămintele de fidelitate ale vasalilor medievali. Așadar, Suveranul Pontif nu este mulțumit să încheie o convențiune, fie și între două state, pe picior de egalitate, ci își arogă o situație superioară.

Iată de ce putem spune că, pe deasupra tuturor textelor din Constituție, Concordatul statului român cu Vaticanul a acordat acestuia din urmă o jurisdicție de natură a știrbi și a umili suveranitatea statului român. Prin privilegiile pe care Vaticanul nu le dă, ci și le asigură în țara noastră, se crea conducerii cultului catolic din țară și din străinătate, în cuprinsul teritoriului nostru, o pozițiune de adevărat stat în stat.

În adevăr, articolul 4 al Concordatului spunea: „Comunicația directă a episcopilor, a clerului și a poporului cu Sf. Scaun și viceversa, în materie spirituală și în faceri bisericesti va fi absolut liberă.” Deci comunicație directă, fără niciun control din partea statului, deci comunicație nu numai în materie spirituală, ci și în „afaceri bisericesti”, adică în chestiuni de organizare, în chestiuni de disciplină, în chestiuni care, întotdeauna, cu și o față politică și aceasta nu numai în ceea ce privește clerul, ci și poporul., - iată o situație cu totul privilegiată și de natură a lăsa câmp deschis influențelor străine și intereselor străine de țara și poporul nostru. Este adevărat că, în Concordat, se arată că fiecare episcop, înainte de a-și lua în primire dioceza lui, trebuie să depună un jurământ de fidelitate față de capul statului român. Dar nu trebuie să uităm că același episcop este numit de un for dinafara statului român, papa, că față de papă același episcop trebuie să depună un alt jurământ, în care, după cum se știe, este vorba de o atitudine precisă față de cetățenii de altă confesiune decât confesiunea catolică.

La prejudiciile de ordin politic, Concordatul nostru cu Vaticanul adăuga prejudicii de ordin material. Articolul 15 din Concordat glăsuia: „drepturile și datoriile de patronat, de orice categorie, sunt și rămân desființate, fără nicio indemnizație.” Este vorba aici, între altele, de averi destul de mari, pământ arabil, păduri, etc., pe care Biserica Romano Catolică le-a avut în folosință de la statul austro-ungar și a căror proprietate, în fapt, revenea acum statului român. Prin acest articol din Concordat, se face Bisericii Romano Catolice un cadou, pe cât de mare pe atât de neașteptat. Cu venitul acestor averi și ale altora pe care biserica romano catolică și le asigură în țara noastră, ea își creează o poziție economică care, conform concordatului, nu poate fi controlată de stat, cu averi care de drept ar fi trebuit să aparțină statului român, din venitul cărora biserica catolică întreține instituții și școli, ordine și congregații de tot felul. Se dă astfel puțință unei organizațiuni, cu vârfurile în afară de hotarele țării, să facă politică și educație necontrolată, dar cu averi din cuprinsul statului și care ar fi trebuit să aparțină statului și poporului român.

Încheierea concordatului cu Vaticanul a mai avut și o altă consecință, care este bine să fie evidențiată. Ea privește pe românii greco-catolici. Se știe că o parte din românii din Transilvania, între anii 1698-1701, au fost determinați să accepte unirea cu Biserica Romei. La început, aceștia au fost destul de puțini. Pentru a le mări numărul, statul habsburgic a făcut tot ce i-a stat în putință, a utilizat adeseori armata regulată și tunurile împotriva ortodocșilor, care nu voiau să accepte unirea cu Roma. Este evident că ceea ce i-a făcut pe Habsburgii să susțină această acțiune au fost considerente de ordin pur politic. Catolicismul nu era decât o armă în mâna lor și unirea, de acum 250 de ani, a fost și ea un act eminent politic. Considerentele de ordin religioase au fost pe planul al doilea, în socotelile lor. De aceea s-au și făcut din acest punct de vedere mari concesii, de aceea și unirea a fost, în parte, acceptată. Romanii care au primit să se unească au rămas în iluzia că ei nu se îndepărtează cu nimic de „legea românească”.

N-am putea nega că unirea n-a adus, în trecut, din punct de vedere național, și unele avantaje pentru poporul român din Ardeal. N-am putea nega, de asemenea, rolul național și cultural pe care l-au jucat unii dintre fruntașii Bisericii Greco-Catolice. Dar nu trebuie să se uite nici faptul că și mai târziu și aproape în tot timpul, până în 1918, Habsburgii nu s-au sfiit să se folosească de această biserică, tot pentru scopuri politice.

Uneori spiritul era o frână pentru curente progresiste prin el însuși și prin poziția sa față de Viena. Așa a fost și în 1848.

În preajma Primului Război Mondial, situația era aceasta: în Ardeal erau două biserici românești, între care Biserica Ortodoxă, recunoscută încă de la jumătatea secolului trecut, se organizase, se întărise și era în plină creștere. Biserica Unită renunțase, în parte, la atitudinea ei de opunere cu orice preț față de Biserica Ortodoxă. Aspirațiile naționale ale poporului român din Ardeal îl silea la acest lucru și pe unii și pe alții.

Aceasta era situația dinaintea războiului. După război, imediat, situația era și mai favorabilă unei apropieri între cele două biserici românești. Se recunoștea aproape fățiș, și de o parte și de alta, că actul de la 1700 a fost un act politic, că deci tot printr-un act politic el poate să fie anulat. Acesta a fost poate și unul din motivele cele mai importante care au silit pe catolici să se grăbească în încheierea unui concordat, prin care să se poată lua măsuri și în această privință.

Și măsuri, în adevăr, s-au luat din plin. În Concordat, Biserica Catolică nu mai este un cult de sine stătător. Ea nu mai este biserică de rit oriental, unită cu Biserica Romei, ci este pur și simplu, un rit al bisericii catolice în general. Ea care a încheiat cu Biserica Romei un act, prin care i se respectă ființa și într-o vreme când papa nici nu-și arogase titlurile pe care abia în 1870 și le-a arogat, și aceasta fără votul deliberativ al Bisericii Unite, ea se vede acum încadrată și socotită drept o ramură și desigur una minoră, a Bisericii Catolice. Chiar între greco-catolici, între clerici, această nouă situație n-a făcut o impresie prea bună. Dar cu vremea, aceștia s-au obișnuit cu ea. Concordatul le-a dat mai ales credința în puterea papei și i-a determinat să se orienteze și ei, în fapt, spre o mai deplină încadrare în catolicism. Rezultatul acestei noi situații a fost înstrăinarea tot mai mult a clerului greco-catolic de linia lui inițială de mai multă independență față de Roma. Pe de altă parte, o prăpastie tot mai mare, deschisă din nou, între Biserica Ortodoxă Română din Ardeal și Biserica Greco-Catolică. Poporul credincios greco-catolic continuă să considere Biserica Greco-Catolică o biserică românească și aproape prin nimic deosebită de Biserica Ortodoxă Română. Clerul greco-catolic și cu deosebire ierarhia lui superioară începe să se considere tot mai catolic și prin nimic aproape deosebit în dogmă de ceilalți catolici. Aceasta este opera Concordatului. La prejudiciile de ordin politic, economic și cultural arătate mai sus, se adaugă prin urmare și aceasta.

Pentru toate aceste motive, Concordatul se cerea înlăturat. Împotriva lui s-au ridicat voci chiar din momentul când a fost încheiat, s-au ridicat apoi, nu mult după aceea, în 1932, alte voci din însuși sânul Parlamentului, care însă n-a izbutit să treacă legea de abrogare. Vaticanul veghea desigur și avea sprijin puternic intern ca și internațional în această privință, pentru a păstra pozițiile reacționare și antipopulare pe care Concordatul le sprijinea.

Concordatul a fost abrogat acum, printr-un decret al regimului de democrație populară. Anul 1948 înscrie astfel și această faptă politică de mare însemnătate pentru țara noastră. Prin el se face, în primul rând, dreptate celorlalte culte și în special cultului ortodox, anulându-se privilegiile deosebite obținute de cultul catolic. Prin aceeași abrogare, se eliberează statul român de o situație jignitoare pentru el și pentru suveranitatea lui, i se dă posibilitatea acestui stat să reintre în posesia unor bunuri, care trebuie să-i aparțină de drept și de fapt și se înlătură primejdia unei agenturi de propagandă și educație împotriva intereselor noastre politice, economice și culturale. Abrogarea Concordatului înseamnă o eliberare și pentru credincioșii catolici, pentru că ei nu vor mai putea fi exploatați feudal de către organe ale papalității. În ce privește pe românii greco-catolici, abrogarea Concordatului le deschide perspectiva revenirii la o situație mai demnă, egală cel puțin cu aceea pe care au avut-o înainte de Concordat, adică de a fi socotiți un cult de sine stătător, iar nu un rit minor, încadrat în Biserica Romano-Catolică. În sfârșit, tot pentru greco-catolici, abrogarea Concordatului înseamnă eliberarea față de scaunul papal, pe care Concordatul le-a cultivat-o, dându-se astfel puțința să se sustragă de pe panta unei tot mai mari depărtări de Biserica Ortodoxă.

Că lucrul acesta este adevărat o dovedește acțiunea, pornită în Ardeal, pentru revenirea greco-catolicilor la ortodoxie. Acțiunea este în curs, dar rezultatele ei pot fi prevăzute de pe acum.

În adevăr, pentru oricine cunoaște cât de cât, dar fără idei preconcepute, stările de lucruri din Ardeal, din acest punct de vedere, situațiunea se prezenta după cum urmează: poporul, credincioșii greco-catolici, s-au considerat întotdeauna de „lege românească”, adică una cu ortodocșii; preoțimea, în mare măsură a gândit la fel, dar, uneori, s-a lăsat în parte prinsă de ideologia catolică; catolic este numai vârful ierarhiei.

Ierarhia greco-catolică și mai ales cei ce se prezintă direct în numele Vaticanului se încurajează să vorbească de presiuni și chiar de torturi și amenințări cu pedepse capitale. Socotim că ar fi cazul ca toți cei ce țin un astfel de limbaj să fie întrebați cum pot fi calificate, de pildă, împărțirile de așa zise ajutoare catolice și americane, numai celor ce se agită și de cine și cu ce scop sunt ele împărțite? Cum pot fi numite jurămintele luate cu sila acelora dintre canonici, protopopi și preoți care sunt bănuși că n-ar fi dispuși să rămână la greco-catolici? Cum pot fi calificate, mai ales, excomunicările și anatemele aruncate de ierarhii greco-catolici asupra unor cetățeni are se declară, ei, că vor să părăsească, de bună voie, cultul? Poți excomunica pe cineva care de fapt nu mai face parte din comunitatea ta de credință?

Este evident că acestea toate nu pot fi numite sau calificate decât drept presiuni – presiuni materiale și presiuni morale – și ele nu vin din partea administrației, ci din partea episcopatului și foștilor episcopi greco-catolici. Ele, aceste presiuni, au ținut pe o parte dintre românii din Transilvania legați de Roma și până acum. Statul burghez, reacționar, de altă dată, nu numai că îngăduia aceste presiuni, dar le încuraja și le ajuta, pentru ca la rândul său să fie ajutat în exploatarea muncitorilor și țăranilor.

Regimul popular de azi nu face presiuni, pentru că n-are împotriva cui să le facă. El însă nu poate să nu apere poporul de presiunile ce s-ar face asupra lui, de forțe reacționare organizate. Aceasta este doar în datoria lui, sarcina dată de popor.

Vaticanul, ori de câte ori se încumetă să schițeze vreun protest, încalcă un principiu în care el însuși nu crede și pe care nu l-a practicat niciodată: libertatea credinței și libertatea cultelor. Aceste principii nu sunt scrise în nici un „codex” catolic. Ele sunt înscrise în Constituția Republicii Populare Române și în Legea pentru regimul general al cultelor, decurgând din aceasta.

Este bine însă să se arate întotdeauna ierarhiei catolice că singurele libertăți juste sunt cele populare. Regimul popular nu crede în libertatea celui ce vrea să atenteze la libertățile poporului. În Republica Populară Română există libertăți pentru popor și de aceea acțiunea de revenire a poporului greco-catolic la ortodoxie s-a putut face acum și nu altă dată.

Aceste libertăți și astfel concepute sunt înscrise în legea pentru noul regim al cultelor.

c. Legea pentru regimul general al cultelor

Noua lege pentru regimul general al cultelor este încă o dovadă de modul cum regimul actual înțelege să vie cu o organizare nouă, atunci când toate condițiile necesare sunt împlinite. După reformele mari de ordin economic, politic și social, după schimbarea treptată în mare măsură a stărilor de lucruri pe teren, după orientarea cea nouă pe care cultele religioase au căpătat-o și și-au însușit-o, în cei patru ani de la actul din 23 august 1944, Legea pentru regimul general al cultelor vine să așeze o nouă ordine cultică, în mod firesc.

De la sine înțeles, că noua lege este o dezvoltare a articolului 27 din Constituție și a spiritului de democrație populară al acesteia. Ea este, în ansamblul ei, un cadru general, nu un calapod fix, - un cadru general în care se pot organiza apoi prin statute, după dogme și canoane proprii, toate cultele.

Principiile noii legi pot surprinde astăzi numai pe cei care nu-i dau seama și nu intuiesc profunda transformare în fapt și în spirit, care s-a produs în ultimii patru ani, în țara noastră. Aceștia, evident, sunt cei puțini și ei nu pot fi cu adevărat nici în rândurile clasei muncitoare, nici în acelea ale țărănimii muncitoare dau dintre intelectualii progresiști.

Economia noii legi pentru regimul general al cultelor este de natură a face pe oricine să-și dea seama imediat că aici nu mai este vorba de o lege, în care contradicțiile să fie acoperite, așa cum era cazul cu legea din 1928. Aici totul este expus cu claritate și fără a înconjura problemele. Caracterul acesta este păstrat până și în forma în care legea este prezentată, fiecare capitol scoțând în evidență, cu claritate, principiul care-i stă la bază.

Vom trece repede în revistă principiile mai însemnate ale noii legi.

a. Cel dintâi și cel mai de seamă dintre principii, care-și găsește, de altfel, izvorul în Constituție, este exprimat lapidar, chiar în articolul prim: „Statul, spune acest articol, garantează libertatea conștiinței și libertatea religioasă, pe tot cuprinsul Republicii Populare Române.” Această declarație de principii străbate apoi întreaga lege, de la un capăt la altul, fără a mai întâmpina, la tot pasul, ca altă dată, rezerve meșteșugite, care în fapt să-l anuleze. Principiul acesta este reflectat apoi prin faptul că ura confesională, manifestată prin actul care ar stânjeni un alt cult în exercițiul lui, este socotită un delict și urmărită ca atare. Fiecare cetățean este liber să creadă sau să nu creadă, după cum îi dictează conștiința sa, nimeni neputând a fi constrâns de către un cult a mărturisi altceva, decât credința sa.

b. „Culte religioase sunt libere să se organizeze și pot funcționa liber, dacă practicile și ritualurile lor nu sunt contrare Constituției, securității și ordinii publice sau bunelor moravuri.” Așa glăsuiește articolul 6. După libertatea de conștiință și libertatea religioasă, vine, prin urmare, așa cum este și normal, libertatea de organizare și de manifestare. Ceva mai mult, pentru buna lor organizare, cultele religioase sunt autorizate prin lege să aibă nu numai organe de conducere și administrație, dar și organe proprii de disciplinarea personalului cultic. Pentru tot ceea ce privește situația de cetățean al unui credincios, fie el și simplu credincios, cleric sau din ierarhia superioară a clerului, există justiția obișnuită a republicii. Pentru actele care ar privi abaterile de natură dogmatică sau canonică a clerului, cultele au dreptul să-și organizeze, cum înțeleg, singure și potrivit canoanelor lor, organele de judecată. Se înțelege că aceste organe nu pot să-și extindă competența lor obligatorie asupra credincioșilor. Credincioșii nu pot fi obligați decât de conștiința lor de a respecta sau nu hotărârile disciplinare ale unui for religios.

c. Ca o consecință a principiului exprimat mai sus, vine al treilea principiu: „Credincioșii tuturor cultelor religioase, spune art. 10, sunt obligați a se supune legilor țării.” Nu numai la acest articol, ci întregul capitol din care face el parte, fixează norme în cadrul cărora cultele religioase să se poată organiza în așa fel, încât ele să se poată dezvolta și în spiritul învățăturilor lor, dar și în conformitate cu legile țării.

Pentru a ușura această situație și pentru a da puțină fiecărui cult să-și definească limpede situația față de stat, legea cere ca fiecare cult religios să aibă o organizație centrală, să ceară

în mod regulat recunoașterea de funcționare, înaintându-și odată cu statutul de organizare și mărturisirea de credință, să-și înscrie părțile componente în localitățile unde funcționează, să aibă ca șefi numai cetățeni români, iar aceștia să depună cuvenitul jurământ de credință față de Republica Populară Română.

Tot în acest capitol, un articol dă unele indicații absolut necesare, cu privire la modul de organizare a ierarhiei bisericești, pentru unele dintre culte. Este vorba de art. 22: „Culte religioase, cu organizații eparhiale, spune acest articol, pot avea un număr de eparhii în raport cu numărul global al credincioșilor.” S-a stabilit acest principiu, în primul rând pentru faptul că toate aceste culte au fost și sunt prevăzute în bugetul general al statului, cu subvenții importante. În al doilea rând, pentru că legiurile din trecut au creat situații inegale și privilegii pentru unele culte în dauna altora. Este de ajuns să arătăm că, pe câtă vreme Biserica Ortodoxă Română, care era proclamată drept biserică „dominantă”, avea 18 eparhii la un număr de peste 12.000.000 credincioși, cultul catolic, cu toate riturile lui, la un număr de aproape 2 milioane și jumătate locuitori, avea 10 eparhii și o administrație apostolică, în fond deci 11 eparhii. Prin noua măsură legală, cultele sunt puse astfel pe picior de egalitate. Se înțelege că delimitarea în eparhiilor și în celelalte amănunte de organizare a lor, statul nu se amestecă. „Delimitarea eparhiilor și repartizarea credincioșilor pe eparhii, spune același articol 22, se vor face de către organele statutare ale cultului respectiv.”

d. Capitolul 3 al Legii pentru regimul general al cultelor, se ocupă de activitatea propriu zisă a cultelor religioase. „Activitatea cultelor religioase, recunoscute, spune art. 23, se va desfășura potrivit cu învățătura lor religioasă, cu statutul de organizare aprobat și în conformitate cu legile țării și bunele moravuri.” Potrivit acestor norme, cultele religioase au puțină să-și țină, după nevoie, congrese și adunări generale, conferințe și consfătuiri locale, în afară de adunările pentru exercitarea propriu-zisă a cultului. De asemenea, legea arată că fiecare cult este îndreptățit ca să întrebuințeze în manifestările și activitatea sa limba maternă a credincioșilor, limba română fiind obligatorie numai pentru corespondența dintre culte și minister. Activitatea pe teren a cultelor nu este limitată de nici un fel de considerație alta decât aceea care ar privi interesele obștești deci și interesele credincioșilor oricărui cult. În acest sens trebuie interpretate și prevederile cu privire la obligația cultelor de a trimite ministerului, în timp util, pastoralele și circularele care emană de la șefii ierarhici, precum și obligația lor de a utiliza la obișnuitele pomeniri cu ocazia diferitelor slujbe religioase, numai formule aprobate în prealabil, dar nu impuse de minister.

e. Capitolul IV se ocupă de patrimoniul cultelor religioase. În adevăr, potrivit noii legi, cultele religioase recunoscute sunt persoane juridice, ele au dreptul să aibă bugete proprii. Ele se bucură, în mare măsură, de subvenții din parte statului, ele au de asemenea dreptul la contribuții consimțite de credincioși (art. 28-32). Este de la sine înțeles că în ce privește administrarea acestor bunuri, unul este regimul aplicat subvențiilor acordate de către stat, altul acela aplicat celorlalte surse de venituri. Pentru prima categorie, cultele sunt ținute să aplice legea contabilității publice, pentru celelalte statul are numai un drept de control, așa cum are de altfel și în genere asupra tuturor bunurilor cu caracter obștesc.

Una din marile surse de neînțelegeri, care dădea naștere la procese și șicane, în trecut, era repartizarea patrimoniului între culte, în cazul trecerilor masive, de la un cult la altul. Articolul 37 din lege vine ca să reglementeze, în mod echitabil, și această chestiune. În

sfârșit, o altă problemă pe care acest capitol din lege o atacă și o rezolvă în mod echitabil este aceea prevăzută de art. 33. Se scrie în acest articol: „Contravenirea la legile care privesc ordinea democratică a republicii populare române poate atrage în total sau în parte retragerea subvențiilor acordate de stat. Deservenții cultelor, care au atitudini antidemocratice, vor putea fi scoși din buget.” În marea majoritate a țărilor moderne din lume biserica este despărțită de stat. În Republica Populară Română cultele, cu un număr mare de credincioși, figurează în bugetul statului. Este o atenție pe care statul înțelege să o aibă față de obștea credincioșilor acestor culte, care sunt și contribuabili, dar ar fi nedrept și ar însemna o jignire adusă acestor contribuabili, dacă cei cari manifestă atitudini împotriva poporului și a statului său de democrație populară, ar fi susținuți în această acțiune a lor de către stat.

f. Capitolul V al legii se ocupă de raporturile dintre culte, atât în interiorul Republicii Populare Române, cât și dintre acestea și cultele din străinătate.

Mai întâi, în ce privește raporturile dintre culte în cuprinsul republicii „în trecerile de la un cult la altul, stă scris în articolul 38, sau părăsirea unui cult, sunt libere.”

După cum am arătat deja, haotica legiuire cultică de altă dată excela prin a găsi tot felul de măsuri care să împiedice cultele în organizarea și manifestările lor. În aceste măsuri, cele care se refereau la reglementarea trecerilor de la un cult la altul, erau cele mai frecvente. Acum, pe baza unei simple declarații de părăsire a unui cult, cineva poate să treacă la un alt cult, fără altă formalitate deosebită.

În ce privește relațiile cu străinătatea, legea vine cu o precizare. Aceste relații nu pot fi decât de natură religioasă. Cultele din cuprinsul Republicii Populare Române pot întreține legături cu culte asemănătoare de peste graniță, aceste relații sunt însă, cum este și just, supuse controlului statului, nu pentru ca statul să se amestece în punctul de vedere religios pe care-l adoptă orice credincios sau cult, ci pentru ca, sub pretextul legăturilor religioase, să nu se strecoare, cum se întâmplă uneori, chestiuni care ar putea să dăuneze intereselor poporului, precum și bunelor raporturi ce trebuie să domnească între statul nostru și alte state.

g. Penultimul capitol se ocupă de învățământul religios. „Culte religioase sunt libere a-și organiza învățământul pentru pregătirea personalului cultului, sub controlul statului.” (art. 44).

Aci, este cazul să ne oprim ceva mai mult. Atât Constituția la art. 27, cât și Legea pentru regimul general al cultelor, fără a atinge mult din drepturile de care s-au bucurat și în trecut cultele religioase, înțelege să se pună de acord cu noua structură a statului român, precum și cu modul cum acest stat înțelege să-și organizeze pe viitor, învățământul public.

Pentru a ne da mai bine seama de acest lucru, e bine să vedem în ce constă noua reformă a învățământului, propusă din inițiativa Partidului Muncitoresc Român și însuși de către guvern, care a dat Republicii Populare Române o nouă așezare școlară. Așa cum s-a arătat și în altă parte, principiile care stau la baza noii reforme, sunt cuprinse succint în articolul prim al decretului. „Învățământul public, spune acest articol, constituie în Republica Populară Română un drept egal pentru toți cetățenii Republicii Populare Române, fără deosebire de sex, naționalitate sau religie. El este organizat exclusiv de către stat, pe temeiul unității de structură și este așezat pe baze democratice populare și realist științifice. Învățământul public, încheie acest apoi articol, este laic.”

Ultimele trei principii privesc și raporturile dintre culte și stat. Din ele reies că, în cuprinsul Republicii Populare Române, cultele religioase sunt libere să-și organizeze învățământul necesar pregătirii clerului lor sau predicatorilor. În ce privește însă învățământul de cultură generală, pentru a se asigura o pregătire științifică în spiritul vremii, pentru a nu tulbura această pregătire de imixtiunea diversității punctelor de vedere religioase, în programa analitică a școlii și în modul ei de aplicare, pentru a asigura un învățământ de structură unitară. Pentru toate aceste motive, învățământul de cultură generală este lăsat exclusiv în seama statului.

Până acum, învățământul nostru era împărțit între învățământul de stat și cel particular. Ce a însemnat învățământul particular de la noi, în trecut, știm cu toții. Era o școală rezervată odraslelor cu „obraz subțire”, o școală cu regim special pentru ei și cu tendința de a-i obișnui cu distanța și cu o anumită morgă față de restul poporului. Era apoi și o școală unde se învăța altceva. În această categorie intrau și aproape unanimitatea școlilor confesionale și acest lucru ne interesează aici în mod deosebit. Aceste școli nu se considerau legate prin nimic sau aproape de obștia poporului. Conducerile unora dintre ele și-au îngăduit, pe alocurea, după cum se știe, să meargă, cu modul lor particular de a vedea, până la cenzurarea manualelor unice ale statului și la o interpretare proprie a materiei de învățământ, după alte criterii decât cele admise oficial.

Aceste școli nu erau de altfel nici confesionale, în sensul adevărat al cuvântului. Firma era confesională, conținutul era altul, în bună măsură, mai ales în ce privește pe elevi, iar scopul evident era unul camuflat. În cele mai multe dintre aceste școli, nici 25% dintre elevi nu aparțineau confesiunilor respective. Firma confesională era așadar un pretext, căci populația școlară era formată din aceeași feciori și fiice ai unei „elite”, care ținea să aibă pentru progenitura lor o creștere „aleasă”, adică în fond ruptă de restul poporului și îndreptată împotriva lui. Dacă școala de până acum a fost, în genere, o școală de clasă, o armă în mâna clasei exploatoare, învățământul particular și, cu deosebire, așa zisul învățământ confesional, a fost arma ei cea mai de preț. Aici se cultiva disprețul, dacă nu chiar ura față de popor. Aici ideologia clasei conducătoare devenea trup, realitate umblătoare antipopulară.

Luându-și soarta în propriile sale mâini, având puterea statului în mâna sa, poporul muncitor de la sate și orașe, nu mai putea îngădui asemenea focare de dușmănie împotriva lui. De aceea ele au fost desființate prin lege. Ceva mai mult, suntem convinși că pentru majoritatea cultelor, cele mai mari, cele mai legate de popor, pentru bunele raporturi cu statul și cu poporul, nu era nici în interesul lor ca situația de altă dată să fie menținută.

Revenind la Legea pentru regimul general al cultelor, vom observa că art. 44 din această lege, care reglementează normele generale după care se va organiza învățământul religios pentru pregătirea deservenților cultelor, este în perfectă concordanță cu prevederile Legii pentru organizarea învățământului public și, mai mult, că organizarea învățământului religios vine ca o completare firească în domeniul său, la organizarea învățământului public.

Potrivit Legii pentru regimul general al cultelor, cultele religioase sunt autorizate pentru pregătirea clerului lor sau personalului echivalent și ajutor, să organizeze unul din următoarele trei tipuri de școli: seminarii, unde elevii sunt admiși după ce au terminat școala elementară de 7 ani, institute teologice, după ce au terminat școala medie (liceu sau școală

pedagogică), institute teologice de rang universitar, cu aceleași condiții de admitere, dar cu obligația de a avea o organizare asemănătoare cu cea a universităților, atât ca pregătire, ca titlu și ca număr de ani de studii.

Prevederile Legii pentru regimul general al cultelor, în ce privește organizarea învățământului religios, socotim că și-a găsit formularea cea mai fericită cu puțință, dând satisfacție deopotrivă necesității statului nou de a da o pregătire realistă și științifică pentru nevoile unui stat aflat în drum spre socializare, respectând însă și drepturile cultelor de a da slujitorilor lor pregătirea potrivită cu dogmele și cu canoanele lor religioase.

4. Cultele religioase au așadar astăzi un nou regim, o nouă așezare legală. Au în același timp și o structură de fapt, în care echilibrul dintre ele este asigurat, în mod firesc, prin situația pe care fiecare o reprezintă, în mod real, fără constrângeri sau fățarnice atenții din partea statului. Situația cultelor în Republica Populară Română, după datele dinainte de 23 august 1944 (statistica din 1930, completată cu unele date ulterioare) era aproximativ următoarea:

I.	Cultul ortodox și cultele apropiate.....	71,8%
	Biserica Ortodoxă Română.....	71%
	Creștinii pravoslavnici tradiționaliști (două ramuri denumite uneori popular „stiliști”).....	0,4 %
	Biserica lipovenească	0,3 %
	Biserica Armeano-Gregoriană	0,1 %
II.	Cultul catolic de toate riturile.....	14, 8%
	Greco-catolici.....	7,9%
	Romano-catolici.....	6,8%
	Armeano-catolici.....	0,1%
III.	Culte protestante.....	6,5 %
	Cultul Creștin Reformat (calvinist).....	3,9%
	Cultul Evanghelic Luteran.....	2,2%
	Cultul Unitarian.....	0,4%
IV.	Culte neo-protestante.....	0,4%
	Bapțiștii.....	0,25%
	Advențiștii (cele două ramuri ale lor).....	0,10%
	Creștinii după Evanghelie.....	0,03%
	Neoprotestanți diverși, Biserica lui Dumnezeu Apostolică, zisă pentecostală; Creștinii botezați cu Duhul Sfânt; Ucenicii Domnului Iisus Hristos; Martorii lui Dumnezeu Iehova, Studenții în Biblie; Nazarenii; Secerătorii; Hlăștii; tremurătorii.....	0,02%
V.	Mozaicii de toate riturile.....	4,2%
VI.	Mahomedanii.....	1%
VII.	Aconfesionalii și nedeclarații.....	1,3%

Trebuie să repetăm că o bună parte din datele care ne-au servit pentru a înfățișa acest tablou nu sunt prea recente. Recensământul ultim îi aduce destule modificări.

Pentru comparație, dăm aici un tabel de numărul total al credincioșilor după acest ultim recensământ. Din el nu lipsește decât un județ, Satu Mare.

1. Cultul ortodox și cultele apropiate.....	67,04%
- Biserica Ortodoxă Română.....	66,84%
- Creștinii pravoslavnici și tradiționaliști (stiliști).....	0,01%
- Creștinii de rit lipovenesc.....	0,17%
- Biserica Armeano-Gregoriană.....	0,02%
2. Cultul catolic de toate riturile.....	14,63%
- Greco-catolici.....	8,41%
- Romano-catolici.....	6,21%
- Armeano-catolici.....	0,01%
3. Cultele protestante.....	6,38%
- Cultul Creștin Reformat (calvin).....	4,04%
- Cultul Evanghelic (luteran).....	1,95%
- Cultul Unitarian.....	0,39%
4. Cultele neoprotestante.....	0,46%
- Bapțiștii.....	0,27%
- Adventiștii (cu două ramuri).....	0,12%
- Creștinii după Evanghelie.....	0,04%
- Biserica lui Dumnezeu Apostolică zisă pentecostală.....	0,02%
- Neoprotestanți diverși (Creștini botezați cu Duhul Sfânt, Ucenicii Domnului Iisus, Martorii lui Iehova, Studenții în Biblie, nazarinenii, secerătorii, hlăștii, tremurătorii.....	0,01%
5. Mozaici de toate riturile.....	1,15%
6. Mahomedanii.....	0,17%
7. Aconfesionalii și nedeclarații.....	8,18%
- Restant județul Satu Mare.....	1,90%

100,00

Diferențele dintre cele două tablouri au cauze diferite. Procentul mai scăzut al ortodocșilor se explică în mare măsură prin faptul că din ultimul recensământ lipsește populație din Basarabia, care indiferent de naționalitate, era compact ortodoxă. Procentul mai scăzut al mozaicilor și al mahomedanilor se datorește emigrărilor, iar în ce privește pe mahomedani și alipirii Cadrilaterului la Bulgaria. Mai important este procentul aconfesionalilor, care crește de la 1,5 la 8,18%. Această creștere poate fi explicată și prin dezvoltarea într-o mai mare măsură a spiritului laic, dar el se mai explică și prin altceva. Cea mai mare parte dintre cei declarați acum fără confesiune erau, desigur, și înainte de aceleași păreri, însă era periculos să se declare ca atare. O pot face însă azi, într-un regim de adevărată libertate a cultelor. Dacă analizăm cu atenție cifrele de mai sus, putem să mai desprindem câteva constatări cu privire la structura cultică a poporului român. Aceste constatări sunt de cel mai mare interes pentru cine știe să citească și să înțeleagă ce trebuie văzut dincolo de manifestările cu caracter idealist sau spiritualist.

În primul rând, trebuie să se rețină faptul că partea cea mai însemnată a cetățenilor credincioși din Republica Populară Română (66,84%) aparține Bisericii Ortodoxe Române. În unele părți ale țării, ortodocșii formează aproape unanimitatea populației care și-a declarat un cult. Aceasta este situația în Oltenia, de pildă, unde 99% din populație se declară aparținătoare acestui cult. Aceasta este situația chiar în Muntenia (95%) sau în Moldova (89%). Numai în Ardeal, Banat, Maramureș și Bucovina structura cultică a populației este mai variată. Situația cultelor de dincolo de munți este oglinda fidelă a curentelor politice, economice și sociale, care au frământat, în trecut, mai mult, aceste ținuturi decât restul țării.

A doua constatare, riturile orientale (ortodocșii și riturile înrudite cu ei sau care derivă din ei, adică 67,04%) împreună cu cultele protestante (6,38%) și cu mozaicii (1,15%), alcătuiesc un bloc masiv de 74,57%, care au în momentul de față ceva comun în ce privește atitudinea lor față de stat. Ceea ce le caracterizează în adevăr, este faptul că, din punct de vedere al atitudinii lor, atât pe plan doctrinal religios, cât și pe plan cetățenesc, în mase, ca și în ierarhia cultului, nu manifestă nicio tendință centrifugă față de statul român. Toate aceste culte, mai ales cel ortodox, stau apoi în cele mai bune raporturi de colaborare cu cultele asemănătoare din țările vecine, ceea ce înseamnă că departe de a fi ca în trecut, unelte și prilej de discordie între popoare, ele pot, cum și trebuie să fie, elemente folositoare de apropiere, colaborare și asistență între ele și popoarele respective.

În ce privește cultul catolic, el are, trebuie să recunoaștem, o situație deosebită. Aceasta se datorește atât modului lui de organizare, cât și mai ales atitudinii pe care conducerea supremă, conducerea de dincolo de graniță, în primul rând a acestui cult, a adoptat-o față de problemele sociale contemporane.

După cum se știe, cultul catolic, în întregimea lui, își are la noi ca și în multe alte țări, vârful ierarhic în afară de hotarele țării. Faptul acesta n-ar prezenta o gravitate deosebită dacă n-ar exista cunoscuta atitudine politică a Vaticanului, care militează mână în mână cu cercurile imperialiste mondiale și în primul rând cu cele nord-americane împotriva ideologiei de adevărată democrație și a regimurilor de așezare populară. În vălmășagul luptelor politice din Italia și din alte state cu populația catolică sau chiar necatolică, s-au putut dezvălui, în ultimii ani, acțiuni și stări de lucruri care arată ca o așezare imperialistă oarecare, cu întreprinderi și trusturi proprii sau la care participă masiv cu bănci proprii (vestita Bancă a Sfântului Spirit de pildă), cu operații de bursă neagră, trafic de devize, cu micile sau cu marile sale scandaluri financiare.

La noi, atenția a trebuit să ne fie întotdeauna mărită și de existența aceluia faimos concordat între Vatican și statul român, despre care am vorbit și pe care ni l-au lăsat moștenire defunctele regimuri istorice și reacționare. La noi, apoi mai mult decât în alte părți, s-a concentrat forța reacțiunii naționale și internaționale, pentru că aici s-a crezut că trebuie să se organizeze unul din avanposturile sau bastioanele cele mai de seamă ale acțiunii antisovietice prinsă în sistemul cunoscutului cordon sanitar anti sovietic. Nu este o întâmplare faptul că la noi și nu în altă parte Vaticanul a așezat, în 1929, acel institut teologic denumit Russicum. Aceasta avea menirea să capteze pe toți rușii albi fugiți din Uniunea Sovietică, pe copiii acestora, precum și pe toți cei ce se pretau la acest joc, pentru a-i crește în spirit catolic, militant, în vederea unei insinuări apoi în rândurile populației rusești, pentru a submina puterea sovietică. Ceea ce Vaticanul nu izbutise să facă în 1924-1925, când fusese

trimis în misiune specială episcopul iezuit Michel d'Herbigny²¹, pentru a trata un acord cu uniunea sovietică, credea că poate să se realizeze acum, pe această cale. Vaticanul nu dezarmează ușor.

Evident, situațiunea de acum nu mai este identică cu aceea dinainte de război. Trebuie să recunoaștem că această situație a fost și este treptat atenuată mult de atitudinea marii majorități a credincioșilor și chiar a unei părți din cler. Masele largi de muncitori și țărani catolici din Transilvania se simt solid legate de regimul lor de democrație populară. În această situațiune s-au simțit mai cu seamă masele de țărani greco-catolici care s-au considerat pe de altă parte, întotdeauna, foarte aproape și de țărani ortodocși, atât prin formele de cult, pe care le practică de secole, cât și prin faptul că împreună cu aceștia ei sunt de același neam, sunt români. Cât despre cler, putem să spunem că nici el n-a făcut, întru totul, până acum, jocul Romei, dovedindu-se prin aceasta demn de patriotismul înaintașilor lor. Este de presupus că speranțele pe care masele și le pun într-o orientare justă a acestui cler nu pot fi înșelate. Este și în interesul lui ca să se petreacă acest lucru, pentru că altfel riscă să se izoleze de credincioșii pe care-i păstorește. Rămân celelalte culte. Ele sunt multe la număr, dar cu mai puțini credincioși.

Să începem cu mahomedanii. Mahomedanii turci și tătari din Dobrogea sunt astăzi mult mai puțini numeroși ca altă dată. Abia dacă ating procentul de 0,17 %. În plus, ei se prezintă ca o populație foarte pașnică și foarte atașată statului român. Deși, într-un fel, mai tradiționaliști poate decât mahomedanii din Turcia, ei nu manifestă niciun interes deosebit pentru știrile de lucruri din această țară.

Nu sunt cu mult mai numeroși nici neoprotestanții. Neoprotestanții, cu numeroasele lor ramuri, se caracterizează însă prin mai multă mobilitate în activitatea lor și uneori și prin atitudini mai discutabile. Numărul lor nu atinge în total 100.000 credincioși pentru întreaga țară. Între ei, cei mai răspândiți sunt baptiștii, adventiștii și creștinii după Evanghelie. Ei reprezintă peste 90% din totalul neoprotestanților. În același timp, tot ei sunt acei care se arată cei mai atenți și mai cumpăniți în comportarea lor cetățenească. Dintre cultele neoprotestante, unele-și au originea în Statele Unite ale Americii de Nord. Așa sunt baptiștii, adventiștii de ambele rituri, Biserica lui Dumnezeu Apostolică zisă pentecostalii și ea cu două ramuri, Ucenicii Domnului Iisus, Martorii lui Dumnezeu Iehova și înrudiții cu aceștia din urmă, Studenții în Biblie. Alții ca nazarenii și creștinii după Evanghelie își au originea în Elveția, cu care și mai întrețin încă legăturile.

În țara noastră, neoprotestanții sunt răspândiți mai ales în Ardeal. Cei mai mulți dintre ei sunt desprinși, ca de altfel marea majoritate a protestanților, din catolicism, dușmanul istoric al protestantismului de toate nuanțele.

Neoprotestantismul înseamnă însă, după cum se știe, ceva mai mult și mai ales ceva deosebit de protestantismul Renașterii. Acesta din urmă s-a născut în secolele XV și XVI în condițiunile unei lupte juste în mare măsură, dusă atunci de burghezie împotriva absolutismului monarhic, susținut mai pretutindeni pe plan religios de Biserica Romano-Catolică.

²¹ George Weigel, *The Final Revolution. The Resistance Church and the Collapse of Communism*, Oxford University Press, 1992, Google Play edition.

Neoprotestantismul este de dată mai recentă. El s-a născut în genere în condițiile de descompunere ale societății burgheze, ca o mișcare al cărui sens social trebuie mai ales căutat în tendințele de salvare în fideism și mistică a unor pături sociale din marginea societății burgheze, nemulțumită de „realitatea” lumii acesteia, pe care ele o văd rea, ca o adevărată vale a plângerii, dar pe care n-o văd decât burgheză. La neoprotestantism, în marea majoritate a cazurilor, găsim această concepție pesimistă, după care omul nu-și poate găsi un rost demn în această lume, cu temeiurile ei economice și sociale. Este lumea așezată de burghezie și capitalism și ei spun: iată lumea care poate să fie aici pe pământ. Ei critică pe bună dreptate societatea burgheză contemporană, dar sunt de regulă sceptici în ceea ce privește schimbarea ei structurală. Este, am putea spune, credința tipic mic-burgheză, care urăște capitalismul în formele lui major și se teme de căderea în proletariat.

Acestea toate sunt adevărate și pot fi privite obiectiv așa negreșit pentru credincioșii de bună credință sinceri. Și aceștia însă cad adesea ori în cursă, victime ale buneii lor credințe, sau antrenați de un aspect aparent religios, fără să vadă și alte aspecte de altă natură, urmărind alte țeluri. Lucrurile acesta a fost posibil și până acum, lucrul acesta este de așteptat în această perioadă de tranziție pentru încă o vreme și de acum înainte. Este foarte probabil că și la noi acum în sânul unora din aceste culte, foarte raționaliste la suprafață, dar cu sămbure mistic, să-și caute refugiul mulți dintre acei pe care regimul de democrație populară i-a scos din pozițiile politice, economice și culturale pe care le-au ocupat. Izgoniți din infrastructură, ei își vor căuta un refugiu și salvare în această formă de suprastructură, și aceasta nu numai pentru că aici și-ar afla liniștea sufletească, ci și pentru motive mai prozaice, lucrative. La acest lucru, trebuie să fie atente chiar cultele însăși, fiind în interesul lor să devină cuib de tendințe subversive. Tendințele reacționare ale unor astfel de elemente nu vor întârzia să se manifeste în mijlocul lor. Conducătorii acestora trebuie să fie deci cu băgare de seamă.

Un astfel de caz îl prezintă, după cât se pare, asociația religioasă Martorii lui Iehova, despre care vorbește și rezoluția Plenarei a II-a a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. În alegerile din 28 martie, aceștia și-au arătat o față nu tocmai simpatcă și aproape deloc compatibilă cu ceea ce trebuie să fie o mișcare religioasă. Prin modul lor de manifestare, ei s-au dovedit în mare măsură a nu fi decât una din formele acoperite, sub care mai încearcă să se manifeste fosta mișcare legionară. Martorii lui Dumnezeu Iehova au de altfel și o doctrină care-i poate face ușor să alunece din punct de vedere politic. Esențialul acestei doctrine este concepția lor teocratică despre lume. După această concepție, orice conducere lumească, orice așezare statală sunt lucruri satanice și deci nelegitime. Singurul guvern îndreptățit legitim ar fi acela al lui Dumnezeu Iehova, „prin regele său Iisus Hristos”. Martorii lui Dumnezeu Iehova fac deosebire între Dumnezeu Iehova, Dumnezeuul cel adevărat, zic ei, și Dumnezeuul acestei lumi pământene, care în fond nu ar fi decât Satana.

Deși își zic creștini, martorii lui Dumnezeu Iehova sunt, după cum vedem, împotriva învățăturii creștine îndeobște cunoscute, după care toate stăpânirile câte sunt, de la Dumnezeu sunt. Ea își are izvorul în aceleași tendințe care la noi ca și aiurea predică guverne mondiale sau guverne invizibile, conduse prin inspirații supranaturale, prin arhangheli și sfinți, inaccesibili omului de rând. Este în adevăr o surprinzătoare asemănare între această

credință și credința acelor care și la noi, cu ani în urmă, în adunări de altă dată mărturisit politice, făceau apelul morților pentru care strigau „prezent” și-i credeau mai presus de puterile firești.

Nu toți credincioșii, martorii lui Iehova vor fi interpretând tendențios această doctrină. Dar e sigur că tocmai esența doctrinei lor le cere să fie mai vigilenți pentru a nu fi târați, fie și fără voia lor, pe panta unei politici ostile poporului și regimul său democratic²².

5. În Republica Populară Română, astăzi, orice cult, indiferent de doctrina lui, se bucură de libertatea deplină în a se manifesta și organiza. Nimeni nu este urmărit, nu este făcut răspunzător în vreun fel, pentru ideile sale religioase, atâta vreme cât ele se manifestă ca atare. Libertatea și interesele fiecăruia nu sunt limitate decât în măsura în care ele se manifestă împotriva interesului obștesc, de altă natură decât de natură religioasă.

O propagandă dușmănoasă și ignorantă a făcut să se acrediteze opinia că un regim, în care clasa muncitoare și partidul său au un rol important în conducere, ar fi un regim care n-ar avea altceva mai bun de făcut decât să deschidă război împotriva comunităților religioase și a membrilor lor. Astfel de opinii au fost alimentate nu numai de inițiative conștient tendențioase și de necunoașterea adevăratei poziții ideologice a partidelor muncitorești în acest domeniu.

Cei ce și-au făcut astfel de opinii n-au citit ce spune în această privință Lenin. „Noi, spune marele gânditor și om politic, suntem absolut contra celei mai mici injurii aduse convingerilor religioase.” În afară de orice alte considerații, aceasta este poziția oricărui marxist. Și acest lucru este esențialul. Un marxist știe să facă deosebire între credința sinceră a unui om din popor și afirmarea fățarnică și interesată a unui crez luat drept pretext.

Partidul Muncitoresc Român se găsește și el pe această linie. În cuvântarea ținută în noiembrie 1946, în fața unei adunări de preoți din București, dl. Gheorghe Gheorghiu Dej, secretarul general al Partidului Muncitoresc Român spune: „Atitudinea (noastră) față de biserică pornește de la realitatea că ea reprezintă în viața poporului o forță spirituală care trebuie ajutată ca să-și îndeplinească rosturile-i înalte...Aș spune un neadevăr afirmând că Partidul Comunist a renunțat la concepția lui materialistă asupra vieții. Aceasta nu ne împiedică însă de a ne inspira din realitățile concrete, de a ține seama de ele și în domeniul vieții morale.”

Un an mai târziu, în noiembrie 1947, dl. Vasile Luca, alt fruntaș de vază al mișcării muncitorești și membru în secretariatul partidului, spunea, de asemenea, cu ocazia unei întruniri politice din provincie: „Noi n-am atacat religia niciodată și nici n-o atacăm. Respectăm orice religie și orice cult. Noi susținem libertatea de credință și am realizat-o ca în nicio altă țară, cu excepția Uniunii Sovietice și a celorlalte democrații populare. Astăzi, în România, nimeni nu este prigonit și nimeni nu-i aruncat în închisoare din cauza religiei sale.” Linia aceasta de conduită este linia pe care o are clasa muncitoare și partidul ei, poporul însuși. Ea este, în adevăr, în concordanță cu sentimentul poporului. Pentru popor, religia n-a fost niciodată instrument de speculă sau oprinare. Pentru popor, religia a fost întotdeauna mijloc de pace, mijloc de împăcare a omului cu piața și semenii săi. Religia ca un instrument

²² Vezi, Nicolae Ioniță, „Martorii lui Iehova” în *arhivele Securității române – problema tolerării activității cultului*, în „Caietele CNSAS”, an 1, nr. 2 (2008), p. 199-236.

de diversiuni și vrajbă între oameni, a fost o inovație a claselor exploatoare. Popoarele, în genere, sunt tolerante și respectuoase între ele.

Diversiunea religioasă, ca armă politică de dominație a fost la noi opera regimului burghezo-moșieresc. El a folosit această armă la început pentru a deturna atenția țărănimii de la lupta sa pentru pământ. Pe aceste motive a fost inițiat mai târziu antisemitismul, care și-a făcut apariția în a doua jumătate a secolului XIX, ca mișcare cu acest scop. Antisemitismul apare astfel odată cu ascuțirea luptelor dintre țărănime și moșieri, odată cu așezarea regimului de așa zise „învoieli agricole” al cărui jandarm credincios și destul de priceput a fost Carol I. Cu timpul, diversiunea religioasă amplificată și mai studiată a fost folosită contra oricăror tendințe și aspirații populare și mai ales împotriva mișcărilor muncitorești.

În țara noastră prin înlăturarea regimului burghezo-moșieresc de la conducerea țării și diminuarea influenței resturilor acestui regim în rosturile vieții economice și sociale, cauzele acestor fenomene nesănătoase merg spre dispariție. Odată cu eliberarea de exploatarea economică, poporul se eliberează și de cea ideologică, de obișnuința de a gândi un om condamnat supunerii și exploatării și de demnitate umană.

Aceasta este situația în care se găsește poporul român în momentul de față. Poporul, în general, cu sentimentele sale înnăscute de toleranță, clasa muncitoare și partidul său îndeosebi, cu ideologia lor de respect față de toate trebuințele dar și cu dorința aprinsă de progres, sunt garanții temeinice și pentru o politică religioasă justă, în care toate energiile popoului să fie consacrate în toate domeniile, cu exclusivitate muncii constructive și luptei pentru pace.

Profesor Stanciu Stoian